

Успех во 10 чекори

Создавање на Локален Акционен План за Прашањето на Хендикепот

Африм Илјази
2008

Успех во 10 чекори

Создавање на локален акционен план за
прашањето на хендикепот

АФрим ИЛЈАЗИ
Ноември 2008

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“,
Скопје
316.614.8-056.26/.3:3523(497.7)

ИЛЈАЗИ, Африм

Создавање на локален акционен план за прашањето на хендикепот:
Успех во 10 чекори / Африм Илјази ; (превод Кристина Нацева). -
Скопје :

Македонски центар за меѓународна соработка, 2008. - 102 стр.; 23 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 78-79. - Содржи и: Анекс

ISBN 978-9989-102-77-6

а) Хендикепирани - Социјална инклузија - Локална самоуправа -
Македонија COBISS.MK-ID 75391242

Издавач:

Македонски центар за меѓународна соработка

За издавачот
Сашо Клековски
Прв извршен директор

Автор:

Африм Илјази

Лектура и коректура:

Кристина Нацева

Дизајн и подготовка:

Open the windows

Печати:

Академски печат

Тираж: 500 примероци

РЕЗИМЕ

Оваа публикација прикажува некои препораки за тоа како да се овозможи приклучување на прашањето на хендикепот во регуларните процеси на локално ниво преку вклучување на сите засегнати страни на ниво на заедницата.

Документот дава упатство како да се креира инклузивна стратешка рамка на локално ниво. Оваа рамка би го поттикнала развојното планирање со цел да се создаде „општество за сите“, каде што лицата со хендикеп би можеле да ги практикуваат своите права и одговорности и би имале еднаква можност да ги остварат своите основни човекови права како рамноправни граѓани. Понатаму, ги прикажува инструкциите „чекор по чекор“ во однос на создавањето и реализацијата на локалниот Акционен План за прашањето на хендикепот. Оваа публикација исто така прикажува и примери за развојните процеси на локалниот Акционен План за прашањето на хендикепот во општините Чаир, Велес, Прилеп и Неготино.

Клучни зборови:

Хендикеп; локален акционен план за прашањето на хендикепот; општество за сите; приклучување на прашањето на хендикепот во регуларните текови на општеството; инклузивен развој; изедначување на можностите; инклузивен пристап.

БЛАГОДАРНОСТ

Документот се реализираше со финансиска поддршка на Македонскиот центар за меѓународна соработка (МЦМС).

Содржината на оваа публикација е одговорност на авторот и не ги одразува ставовите и мислењата на МЦМС.

Развиен и создаден од:

Автор: Африм ИЛЈАЗИ

Контакт: afrim.iljazi@gmail.com

Африм ИЛЈАЗИ е активен на полето на хендикепот и социјалниот развој од 1999 година со особен фокус на планирање во заедницата и приклучување на прашањето на хендикепот во регуларните текови на локалните заедници. Африм учествуваше на третиот Светски Форум за човекови права во Нант. Таму го презентираше моделот за локален Акционен План за прашањето на хендикепот, што е пилот проект во четири општини во Македонија.

Африм ИЛЈАЗИ беше вклучен и даде придонес во развојот на неколку документи поврзани со прашањето на хендикепот во Македонија:

- Автор е на истражувачката публикација: Развој на образовниот систем за учениците со хендикеп во Македонија (2007)
- Има свој придонес во годишниот извештај бр. 1 на Хендикеп Интернационал-Југо-источна Европа(2004): Од другата страна на де-институционализацијата: Нестабилната транзиција кон системот кој овозможува во Југо-источна Европа
- Има свој придонес во годишниот извештај бр. 2 на Хендикеп Интернационал-Југо-источна Европа (2006): Слободно движење за лицата со хендикеп - Непристапно право?
- Има свој придонес во работниот документ на Хендикеп Интернационал (2008): Водич за инклузивна Локална развојна стратегија

Соработници: Регионален Хендикеп Центар-Прилеп, Здружение на родители на деца со ЦП-Велес, Асоцијација за инвалиди „ШПРЕСА“, ПОРАКА-Неготино

Ц Р Ц
 Центар за регионални истражувања и соработка

Проблемите на лицата со хендикеп (ЛХ) се прифатени како приоритетни низ целиот свет особено по усвојувањето на Стандардните Правила на ОН за изедначување на можностите на ЛХ во 1993 година и со Конвенцијата на ОН за правата на лицата со хендикеп, усвоена на 13 Декември 2006 година и потпишана од Македонија на 30 Март 2007 година. Зголемената јавна свест, за хендикепот како прашање кое е дел од човековите права, укажува на промената од медицинскиот кон социјалниот модел. Хендикепот веќе не се смета за медицинско прашање кое треба да го третираат само експерти од полето на медицината и преку социјалните стратегии, туку се смета за прашање кое е дел од човековите права кое ќе се третира преку користење на позитивни мерки и инклузивни стратегии. Оваа промена на парадигмата укажува на промена на одговорноста во однос на хендикепот како индивидуална одговорност на промената според која личноста мора да се третира и лечи од страна на специјалистите од полето на медицината кон тоа да стане социјална одговорност; индивидуата не е хендикепирана, туку општеството е тоа кое го создава хендикепот и соодветно на тоа овој став мора да се промени. Целта на социјалниот модел е да се отргнат социјалните бариери и бариерите кои се дел од средината со цел да им се овозможи на лицата со хендикеп да живеат независно и да ги уживаат истите права како и сите останати граѓани. Оваа промена на парадигмата ги нагласува физичките, општествените, социјалните

фактори како и однесувањето на средината, кои влијаат врз лицата со хендикеп.

ЛХ во Македонија се уште повеќе се сметаат за предмет на милосрдие отколку како лица со човекови права како и останатите. Локалните власти не успеаа да ги земат во предвид правата на ЛХ за време на планирањето, донесувањето на одлуки или распоредувањето на ресурсите. Во комбинација, овие фактори водат кон запоставување на правата и повремено кон отворено исклучување на дел од населението од општеството. Повеќето од јавните згради се уште се недостапни, а институционализацијата која се реализира во нехумани услови се уште се практикува.

Со оглед на фактот што ЛХ најчесто се дел од ранливите групи во општеството, развојните проекти треба да се планираат и да се реализираат на тој начин што ќе ги земат во предвид прашањето за хендикепот.

Еднаквата вредност на сите човекови битија е фундаментален принцип при создавањето на нашето општество. Сите луѓе поседуваат знаења и искуства кои се значајни за општеството. Според тоа, општеството треба да се креира на тој начин што ќе им овозможи на сите еднакво да го дадат својот придонес во неговиот развој и да уживаат во целосното учество во општествениот живот.

Нема потреба да се нагласува дека ЛХ не смеат да бидат исклучени од тој процес. ЛХ се граѓани кои ги уживаат истите права и одговорности како и сите други граѓани.

Стандардно Правило на ОН бр.14 Создавање на стратегијата и планирање (извадок)

Државите треба да овозможат вклучување на аспектот на прашањето на хендикепот во сите релевантни креирања на стратегијата и државното планирање.

- Државата треба да иницира и да испланира соодветни стратегии за лицата со хендикеп на национално ниво и да ги стимулира и поддржи дејствувањата на регионално и локално ниво.
- Државите треба да ги вклучат организациите на лицата со хендикеп во процесите на донесување на одлуки во однос на плановите и програмите за лицата со хендикеп или оние кои влијаат врз нивниот економски и социјален статус.
- Потребите и грижите на лицата со хендикеп треба да бидат вклучени во општите развојни планови и не треба да се третираат одделно.

СОДРЖИНА

<u>РЕЗИМЕ</u>	3
<u>БЛАГОДАРНОСТ</u>	4
<u>ВОВЕД</u>	6
<u>РАМКИ</u>	12
<u>ДИЈАГРАМИ</u>	13
<u>КРАТЕНКИ</u>	14
<u>ДЕЛ I: ВОВЕД ВО ТЕКОВНИТЕ КОНЦЕПТИ И ПРАШАЊА</u>	15
<u>1. РАЗВОЈ НА РАЗЛИЧНИТЕ ПРИСТАПИ КОН ПРАШАЊЕТО НА ХЕНДИКЕПОТ</u>	15
1.1. Пристапот од човекови права кон прашањето на хендикепот	15
1.2. Декадата на Обединетите Нации за правата на лицата со хендикеп	17
1.3. Концептот “Општество за сите”	20
<u>2. ШТО Е ХЕНДИКЕП?</u>	22
2.1. Дефиниција за хендикеп	22
2.2. Социјален модел за прашањето на хендикепот	23
2.3. Промена на уверувањата и ставовите	24
<u>3. СТРАТЕГИЈА ЗА ПРАШАЊЕТО НА ХЕНДИКЕПОТ</u>	26

3.1. ЧОВЕКОВИ ПРАВА	27
3.2. ХЕНДИКЕПОТ Е ПРАШАЊЕ НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА	28
3.3. СТАНДАРДНИ ПРАВИЛА НА ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ (ОН)	31
3.4. КОНВЕНЦИЈАТА НА ОН ЗА ПРАВАТА НА ЛИЦАТА СО ХЕНДИКЕП КАКО АЛАТКА ЗА РАЗВОЈ И ПРИКЛУЧУВАЊЕ ВО РЕГУЛАРНИТЕ ТЕКОВИ НА ОПШТЕСТВОТО.	33

ДЕЛ II: ХЕНДИКЕПОТ И ИНКЛУЗИВНИОТ РАЗВОЈ **36**

1. КОН ИНКЛУЗИВЕН РАЗВОЈ **36**

1.1. ПРИКЛУЧУВАЊЕ ВО РЕГУЛАРНИТЕ ТЕКОВИ НА ЗАЕДНИЦАТА/ОПШТЕСТВОТО	37
1.2. ДВОНАСОЧЕН ПРИСТАП	38

2. ПАРТИЦИПАТИВНО ПЛАНИРАЊЕ **40**

2.1. ИНКЛУЗИВЕН ПРИСТАП	40
2.2. ЦЕЛИ НА ИНКЛУЗИВНИОТ ЛОКАЛЕН РАЗВОЈ	41
2.3. ИНКЛУЗИВЕН ЛОКАЛЕН РАЗВОЈ - КРЕИРАЊЕ НА ПРОГРАМАТА	43

3. ИНКЛУЗИВНИОТ ПРИСТАП КОН ПРАШАЊЕТО НА ХЕНДИКЕПОТ ВО МЕЃУНАРОДНИТЕ ИНСТРУМЕНТИ **48**

3.1. СТАНДАРДНИ ПРАВИЛА ЗА ИЗЕДНАЧУВАЊЕ НА МОЖНОСТИТЕ ЗА ЛИЦАТА СО ХЕНДИКЕП	50
3.2. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА СТАНДАРДНИТЕ ПРАВИЛА ПРЕКУ АГЕНДА 22	52

ДЕЛ III: ВОДИЧ ЗА КРЕИРАЊЕ НА ЛОКАЛЕН АКЦИОНЕН ПЛАН **54**

1. ПРАШАЊЕТО НА ХЕНДИКЕПОТ И ЛОКАЛНИОТ РАЗВОЈ **54**

1.1. Локален Акционен План за Прашањето на Хендикепот (АППХ)	56
1.2. ШТО Е ЛОКАЛЕН АППХ	57
1.3. ПРИНЦИПИ НА ЛОКАЛНО АКЦИОНО ПЛАНИРАЊЕ ЗА ПРАШАЊЕТО НА ХЕНДИКЕПОТ	58
	10

1.4. КАРАКТЕРИСТИКИ НА ДОБРИОТ ЛОКАЛЕН АКЦИОНЕН ПЛАН ЗА ПРАШАЊЕТО НА ХЕНДИКЕПОТ	59
---	----

<u>2. СОЗДАВАЊЕ НА ЛОКАЛЕН АКЦИОНЕН ПЛАН ЗА ПРАШАЊЕТО НА ХЕНДИКЕПОТ</u>	61
--	-----------

2.1. ПРОЦЕСИТЕ НА ПОДГОТОВКА НА ЛОКАЛНИОТ АКЦИОНЕН ПЛАН ЗА ПРАШАЊЕТО НА ХЕНДИКЕПОТ	62
--	----

<u>ПРЕПОРАКИ ВО ОДНОС НА РАЗВОЈОТ И РЕАЛИЗАЦИЈАТА НА ЛОКАЛНИОТ АППХ</u>	75
--	-----------

<u>ЛИТЕРАТУРА</u>	78
--------------------------	-----------

АНЕКС	80
Локален Акционен План за општина Чаир -Табела за Имплементација	80
Локален Акционен План за општина Прилеп -Табела за Имплементација	91

Рамка 1: Општество кое одговара на лицата со хендикеп е добро општество за сите

Рамка 2: Изедначување на можностите

Рамка 3: Принципот „Ништо за нас без нас“

Рамка 4: Главните цели на процесите за инклузивен локален развој

Рамка 5: Искуството во однос на инклузивниот локален развој во Македонија/Handicap International

Рамка 6: Индикатори за приклучувањето на прашањето на хендикепот во регуларните текови на заедницата и инклузијата на локално ниво

Рамка 7: Инклузивниот пристап кон хендикепот во меѓународните инструменти

Рамка 8: Стандардни Правила за изедначување на можностите на лицата со хендикеп

Рамка 9: АГЕНДА 22

Рамка 10: Потребна е анализа пред да се дејствува

Рамка 11: Пример од програмата за обука

Рамка 12: Кој треба да ја води анкетата?

Рамка 13: Приоритетните активности/стратегии

Дијаграми

Дијаграм1: Промена во размислувањето за прашањето на хендикепот

Дијаграм2: Двонасочен пристап

Дијаграм3: Создавање на Локален Акционен План за Прашањето на Хендикепот

Кратенки

АППХ	Локален Акционен План за Прашањето на Хендикепот
ЕУ	Европска Унија
КК	Координативен Комитет
ЛХ	Лицата со хендикеп
ЛСПХ	Локален совет за прашањето на хендикепот
МРЦ	Милениумски Развојни Цели
НВО	Невладини Организации
ОН	Обединетите Нации
ОЛХ	Организации на Лицата со Хендикеп

ВОВЕД ВО ТЕКОВНИТЕ КОНЦЕПТИ И ПРАШАЊА

1. РАЗВОЈ НА РАЗЛИЧНИТЕ ПРИСТАПИ КОН ПРАШАЊЕТО НА ХЕНДИКЕПОТ

1.1. Пристапот од човекови права кон прашањето на хендикепот

Околу 10% од светската популација која живее со хендикепот¹ постојано се соочува со бариери кои го оневозможуваат нивното целосно учество во општеството. Овие бариери се причина за зголемување на ризикот од дискриминација, злоупотреба и сиромаштија. На лицата со хендикеп честопати им е оневозможен пристапот до основните услуги како што се примарната здравствена заштита и образованието. Можностите за вработување се особено ограничени со што ја забавуваат економската независност. Во некои случаи, децата и возрасните со хендикеп не добиваат адекватна

¹Он сметаат дека околу 10% од светската популација или околу 650 милиони луѓе имаат хендикеп.

храна или заштита и со тоа се особено подложени на злоупотреба и насилство.

Исклученоста и злоупотребата на лицата со хендикеп преставува прекршување на нивните човекови права. Лицата со хендикеп имаат право на истите права како и останатите. Пристапот од човековите права кон прашањето на хендикепот² ни дава до знаење дека и лицата со хендикеп се носители на права и дека социјалните структури и стратегиите кои ги ограничуваат или ги игнорираат правата на лицата со хендикеп честопати водат кон дискриминација и исклучување. Перспективата чија појдовна точка се човековите права бара од општеството, особено од владите активно да ги промовираат потребните услови во кои сите поединци ќе можат да си ги остварат своите права.

Целта на пристапот од човековите права кон прашањето на хендикепот е да се овозможи достоинство и еднакво ефективно применување на сите човекови права за лицата со хендикеп. Она што се нарекува права на лицата со хендикеп и човекови права на лицата со хендикеп не се некои дополнителни заштити или одделни и специјални категории на права, туку се дел од севкупните човекови права кои треба да бидат достапни за секој. Сите луѓе имаат право да учествуваат и ја практикуваат само определената одлука да бидат еднакви во општеството.

² Човековите права на лицата со хендикеп не се некоја дополнителна заштита или некоја одделна категорија на права, туку тие се дел од севкупните човекови права кои се достапни за секој.

Промовирањето и примената на човековите права мора да го почитуваат концептот на универзалноста: фундаментална премиса на Универзалната Декларација за Човекови права³, дека сите човечки битија се еднакви според достоинството и правата, без да се прави било каква разлика. Заштитата на човековите права на лицата со хендикеп е тековна и значајна грижа во светски рамки. Сите имаат корист од зголеменото учество на лицата со хендикеп во своите заедници и воедно преставува клуч за остварување на еднаквоста и правдата.

1.2. Декадата на Обединетите Нации за правата на лицата со хендикеп

Декадата за лицата со хендикеп објавена од страна на ОН и Светската Програма за дејствување⁴ во овој контекст објави промена на пристапот за заштита на човековите права, вклучувајќи ги и еднаквите права на лицата со хендикеп да можат да учествуваат во социјалните процеси. Основниот елемент на ова гледиште е дека ги смета лицата со хендикеп, нивните семејства и организации како активни партнери при реализацијата на овие права. Исто така им

³ На 10 декември, 1948 година Генералното Собрание на ОН ја усвои и ја објави Универзалната Декларација за човекови права.

⁴ Светската програма за дејствување е глобална стратегија за истакнување на заштитата од хендикеп, рехабилитација и изедначување на можностите кои се однесуваат на целосното учество на лицата со хендикеп во социјалниот живот и државниот развој - <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=23>

овозможува на лицата со хендикеп да го искористат на што е можно подобар начин својот сопствен потенцијал.

За време на Декадата на Обединетите Нации на лицата со хендикеп⁵, се постигна консензус во однос на потребата од отстранување на социјалните и физичките бариери кои го ограничуваат учеството на поединецот во општеството. Беше сосема јасно дека општеството го создава хендикепот кога не успева да ги усогласи различностите на сите свои членови.

Лицата со хендикеп честопати се соочуваат со физички бариери и бариери во однос на ставовите кои преставуваат пречка за нивно целосно, еднакво и активно учество во општеството. Во земјите во развој, каде што 80 проценти од лицата со хендикеп живеат во недостаток од основните потреби за живот⁶ како што се медицинските услуги, образованието, обуката, вработувањето и заштитата, акутно се чувствуваат недостатоците од потребните основи услуги за нормален живот.

Достигнувањата во рамките на декадата се значителни. Тие го вклучуваат новото ниво на лидерство од страна на организациите на лицата со хендикеп; зголемена волја од страна на граѓанското општество да ги прилагоди различностите на своите членови,

⁵ Во рамките на Светската програма за дејствување, Генералното Собрание на ОН ја прогласи декадата 1983 – 1992, за Декада на ОН за лицата со хендикеп, Резолуција 37/52

⁶ 80% од жителите кои се лица со хендикеп живеат во земјите во развој (извор: Секретаријатот на ОН документ за прашањето на хендикепот E/CN.5/2008/6).

вклучувајќи ги и лицата со хендикеп; поголемо признавање од страна на меѓународната заедница за потребата од изедначување на можностите за лицата со хендикеп и општо прифатен договор за ефективност на рехабилитацијата за лицата со хендикеп заснована на заедницата и активното вклучување на нивните семејства при креирањето, реализацијата и евалуацијата на програмите.

Овие и другите достигнувања, како и оперативните мерки кои се покажаа како успешни за време на последната декада преставуваат отскочна даска за Долгорочната Стратегија. Стратегијата сепак не е единствен документ во овој процес. Мора да се гледа како интегрален дел на целите и програмите во општеството, вклучувајќи ги и областите каде што има одржлив развој, техничка соработка, намалување на гладта и лошата исхрана, заштитата на животната средина и промовирањето на мирот, човековите права, вработувањето, заштитата и функционалната писменост.

За овој широк контекст во кој лицата со хендикеп се соочуваат со предизвиците треба постојано да се разговара и ултимативно да се изнајде решение со цел да се создаде општество за сите.

1.3. Концептот “Општество за сите”

Во општеството за сите, потребите на сите граѓани ја формираат основата за планирање и стратегија. Генералниот систем на општеството е достапен до сите.

Со прилагодување на своите структури и функционирањето во однос на потребите на сите, општеството го мобилизира потенцијалот на сите свои граѓани и соодветно го засилува развојниот потенцијал.

Лицата со хендикеп се природен и интегрален дел од општеството и во интерес на општеството во целина, треба да им даде можност за да дадат придонес со своето искуство, талент и способности во однос на државниот и меѓународниот развој.

Концептот „општество за сите“, кој ги вклучува различностите кај луѓето и развојот на човековиот потенцијал, може да се опфати во една единствена фраза, инструментите за човековите права на Обединетите Нации. Дефинирањето и пренесувањето на човековите права на лицата со хендикеп во специфични мерки и програми останува еден од најглавните предизвици. Стандардните Правила на ОН и Конвенцијата на ОН можат помогнат во однос на насочувањето на јавната стратегија кон обезбедување на човековите права на лицата со хендикеп.

Рамка 1

Општество кое одговара на лицата со хендикеп е добро општество за сите⁷

Од прилагодувањата кои се соодветни за лицата со хендикеп корист имаат и лицата без хендикеп, на пример, изградбата на средини кои се без бариери се сигурни, безбедни и пристапни за сите, вклучувајќи ги бремените жени, медицинските сестри, децата и постарите лица. На крај, кој ги сака непотребните скали и останатите пречки во својата секојдневна средина

⁷Роналд Виман: Димензијата на хендикепот при развојните дејствувања, Прирачник за инклузивно планирање, објавено со поддршка на ОН (2003)

2. ШТО Е ХЕНДИКЕП?

2.1. Дефиниција за хендикеп

„Хендикепот е состојба која може да биде предизвикана од сообраќајна несреќа, траума, генетски фактор или болест, што може да влијае или да ги намали способностите кај едно лице. Хендикепот може да го опфати или намали слушањето, гледањето, дишењето, движењето, говорот или интелектуалните функции. Хендикепот може да биде видлив, како што е повредата на рбетниот столб заради која е потребно да се користи инвалидска количка или физички невидлив како што е дијабетесот, епилепсијата, изгубената способност за слушање, интелектуалната попреченост, проблеми со учењето“.

Модерните дефиниции (социјалниот модел за прашањето на хендикепот) го објаснуваат **хендикепот како состојба** која резултира од односот **помеѓу лицето и неговата средината**. Во таа насока, хендикепот е релативен концепт кој варира во однос на контекстот и моментот. Не е постојана состојба, туку е прогресивна и може да се промени благодарение на развојот на ставовите и адаптацијата на средината.

Поради тоа, хендикепот е производ на односот помеѓу луѓето и нивната средина.

2.2. Социјален модел за прашањето на хендикепот

“Социјалниот модел” за прашањето на хендикепот бара промени на општествените вредности и практики со цел да се отстранат бариерите кои го оневозможуваат целосното учество на лицата со хендикеп. Социјалниот модел е подготвен од организациите на лицата со хендикеп кои сметаа дека медицинскиот модел (според кој лицата се пациенти и кои треба да се третираат) не го даваат потребното објаснување за нивното исклучување од секојдневниот живот во општеството. Нивното искуство, покажува дека поголем дел од нивните проблеми не произлегуваат од нивниот хендикеп, туку од неорганизираното општество и бариерите кои се поставени од страна на самото општество. Како бариери со кои се соочуваат лицата со хендикеп, можат да бидат: предрасудите и стереотипите; непристапните информации; непристапната средина и слично. Овие бариери немаат врска со индивидуалните одлики на луѓето. Бариерите се поставени од човекот и тоа значи дека треба да се поместат од него.

Јасно е дека нешто може да се промени и работите почнаа да се менуваат од мртва точка, на пример се градат пристапни рампи, постојат информации кои се достапни на Браева азбука, некои веб-страниците се пристапни за слепите лица.

Општеството без бариери е покорисно, доколку сите граѓани еднакво учествуваат и даваат придонес.

2.3. Промена на уверувањата и ставовите

Според современите размислувања за хендикепот лицата со хендикеп ги имаат истите граѓански права како и лицата без хендикеп - можноста да учествуваат во општеството и да водат нормален живот. Сепак лицата со хендикеп се соочуваат со бариери при постигнување на овие аспирации кои се сосема различни од оние со кои се соочуваат лицата без хендикеп.

Овој пристап се спротивставува на заштитниот, сегрегациониот и патријархалниот пристап од минатото, според кој децата со хендикеп одат во „специјални училишта“ (како опција за образование) и лицата со интелектуална попреченост живеат со заводи (за разлика од тоа да живеат во заедница како и сите други).

Дијаграм 1

Промена во размислувањето за прашањето на хендикепот ⁸	
ОД	ВО
Хендикепот е индивидуален проблем	▶ Хендикепот е проблем на општеството
Разликите во однос на способностите се недостаток	▶ Разликите во однос на способностите се предност
Се гледаат недостатоците	▶ Се гледаат јаките страни
Ние и тие: исклучување и толерирање	▶ Дел од нас: инклузија - вреднување
Општеството избира за „нив“	▶ Лицата со хендикеп избираат за себе
Професионалците знаат најдобро	▶ Луѓето поседуваат различни видови на знаење
Засновано на милосрдие	▶ Засновано на права
Пациент	▶ Граѓанин
Ориентирани кон институциите	▶ Ориентирани кон општеството
Медицински модел за прашањето на хендикепот - контрола или лек	▶ Социјален модел за прашањето на хендикепот - промена на средината и ставовите

⁸ Ја вклучува перспективата на прашањето на хендикепот: Алатки за владините службеници; Министерство за социјален развој|newzealand.govt.nz

3. СТРАТЕГИЈА ЗА ПРАШАЊЕТО НА ХЕНДИКЕПОТ

За време на 1980-тата, особено за време на 1990-тите стратегијата за прашањето на хендикепот, на меѓународно ниво ја постави својата основа врз човековите права и правата на граѓаните. Како резултат на тоа ги опфати Стандардните Правила на Обединетите Нации (ОН)⁹ и Конвенцијата на ОН. Стандардните Правила на ОН и Конвенцијата на ОН се воведоа со цел да се обезбеди учество и еднаквост на лицата со хендикеп.

И покрај сите правила, реформи и извештаи кои се креираа во последните години, сè уште имаме недостатоци во средината, кои ги вклучуваат лицата со функционални попречувања кои се соочуваат со опструкции во секојдневниот живот и сакаат да можат да живеат независен живот заедно со останатите.

Во Република Македонија лицата со хендикеп се уште, повеќе се сметаат за предмет на милосрдие, а не како лица кои треба да ги уживаат човековите права како и останатите индивидуи. Властите не успеаа да ги земат во предвид правата на лицата со хендикеп при планирањето, донесувањето на одлуки или распределбата на ресурсите. Во комбинација, овие фактори водеа кон занемарување на правата и повремено кон целосно исклучување од општеството. Поголемиот број од јавните згради се уште се непристапни, а институционализацијата во нехуманите услови се уште се практикува.

⁹ Генералното Собрание на ОН, четириесет и осмата сесија, Резолуција 48/96, анекс од 20 декември 1993.

3.1. Човекови права

Човековите права ја регулираат врската помеѓу државата и единката. Секое право на единката е обврска на државата. Човековите права се исто така и универзални што значи дека прекршувањето на право е прекршување без разлика каде и да се случува во светот. Развојот на специфичната Конвенција за правата на лицата со хендикеп не се создаде со цел да се креираат нови човекови права. Човековите права прикажани во Конвенцијата веќе беа потврдени за сите човечки битија според Меѓународниот закон за права:

Универзалната Декларација за Човекови права (1948) - првиот меѓународен документ според кој сите луѓе имаат иста вредност и права.

Меѓународниот Договор за економски, социјални и културни права (1966)¹⁰ - кој што ги регулира на пример правата на социјална заштита, разумни стандарди за живеење, здравство, образование, вработување, култура и слично.

Меѓународниот Договор за граѓански и политички права (1966)¹¹ - кој што ги регулира на пример правото на живот, да се има семејство, слобода на говор и слично.

¹⁰ Меѓународниот Договор за економски, социјални и културни права се усвои во 1966 година, а се ратификува во 1976 година.

¹¹ Меѓународниот Договор за граѓански и политички права се усвои во 1966 година, а се ратификува во 1976 година.

Според основниот принцип на човекови права, достоинството на сите човечки битија мора да се почитува. Не постојат услови или исклучоци во однос на ова правило.

За постигнување на ова потребно е обезбедување на минимум приоритетни стандарди кои општеството мора да му ги гарантира на секој: тие се праг, под кој човечкиот живот ќе се смета за нетолерантен и со тоа се нарушува личното достоинство (почитувањето на личниот морал и физичкиот интегритет, нивната слобода, нивните основни потреби (храна, домување и сл).

Недискриминацијата е исто така определен принцип и соодветно на тоа правата мора да гарантираат еднакви можности.

3.2. Хендикепот е прашање на човековите права

Историски гледано, хендикепот се третираше како законско прашање, главно во услови на социјалната заштита или во рамките на здравственото законодавство. Лицата со хендикеп се сметаа не како субјекти со законски права, туку како објекти на социјалните и милосрдните програми. Како резултат на тоа, овој тип на социјална стратегија ги одвои и ги исклучи од трендовите во општеството. Подоцна, со лобирање на движењето на организациите во полето на хендикепот се даде придонес кон вклучување на прашањето на хендикепот во рамките на движењето за човековите права. “Со промената од медицинскиот кон социјалниот модел, хендикепот се класифицираше како прашање кое е дел од човековите права според

меѓународните закони. Реформите во оваа област се создадоа со цел да се овозможат еднакви можности за лицата со хендикеп и да се прикаже нивното изделување, институционализација и исклучување како типични форми на дискриминација заснована на хендикепот¹²„.

¹²Р. Тереза де Енер, Жерар Квин, „Анкета за меѓународната, компаративна и регионална законска реформа за прашањето на хендикепот, „Фонд за правата на лицата со хендикеп и одбрана на образованието (ДРЕДФ), Достапна на:
http://www.dredf.org/international/degener_quinn.html (2000).

Рамка 2

Издначување на можностите

Терминот „издначување на можностите“ значи дека процесот преку кој различните системи во општеството и животната средина, како што се услугите, активностите, информациите и документацијата треба да се пристапни за сите, особено за лицата со хендикеп”¹³.

Издначувањето на можностите, всушност е „метод“ за заштита од тоа хендикепот да стане недостаток.

Главните предности на издначувањето на можностите за лицата со хендикеп во заедницата во која што живеат може да се постигне преку развојните програми и проекти, доколку се испланирани и се реализираат во духот на „развој за сите“. ¹⁴

Владите можат да ги усвојат законите за да им гарантираат еднаквост и заштита од дискриминација. Трошоците за одбивањето на еднаквите можности на лицата со хендикеп не се само високи во финансиска смисла, туку и во однос на губењето на нивниот придонес за општеството.

Неодамнешниот тренд да се нагласи грижата за себе и дава дополнително нагласување на поддршката за семејството и заедницата при овозможувањето на услугите за лицата со хендикеп. Во многу земји, таквите услуги се концентрирани во приватниот сектор, финансирани преку добротворни прилози. Таквите програми се значајни, но не гарантираат еднакви можности за лицата со хендикеп на сите нивоа во општеството. Владите треба да овозможат постојан пристап до основните јавни сервиси за лицата со хендикеп.

Протокот на потенцијалот на лицата со хендикеп ќе се реализира само кога Владите ќе овозможат еднакви можности за сите граѓани. Еднаквите можности ќе бидат основа за лицата со хендикеп да си ги управуваат своите животи со самопочитување и личен интегритет.

¹³ Стандардните правила за издначување на можностите на лицата со хендикеп - <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=26>

¹⁴ Роналд Виман: Димензијата на хендикепот при развојните активности, Прирачник за инклузивно планирање, објавено со поддршка на ОН (2003)

3.3. Стандардни Правила на Обединетите Нации (ОН)

Стандардните правила на ОН кои беа усвоени во 1993 година како политички и морални заложби на кои се согласија членовите на ОН се користеа во последниве 15 години како инструмент за подобрување на правата на лицата со хендикеп.

Стандардните правила се фокусираат на изедначување на можностите за лицата со хендикеп, една од трите главни теми на Светската програма за дејствување. Правилата од 5 до 12 директно ги опфаќаат осумте области на еднакво учество (секоја област се состои од бројни специфични цели): пристапност, образование, вработување, поддршка за приходот и социјалната заштита, семејниот живот и личен интегритет, култура, рекреација и спорт и религија.

За време на Декадата, се вложија напори кон изедначување на можностите на лицата со хендикеп стекнати во посебен моментум, кој што треба да се задржи во следните неколку години, со особен фокус на следниве три области: човековите права на лицата со хендикеп; зајакнување на лицата со хендикеп; и вклучување на лицата со хендикеп и нивните организации како вистински партнери во развојните програми, стратегии и проекти кои се однесуваат на нив.

Со оглед на фактот што не сите од потребните промени може веднаш или симултано да се реализираат, предложен е пристапот „чекор по чекор“ проследен со долготрајна визија за општество за сите.

Рамка 3

Принципот „Ништо за нас, без нас“

Мотото “Ништо за нас, без нас” се засновува на принципот на учество и се користи од страна на организациите на лицата со хендикеп во последните годините како дел од глобалното движење со цел да се постигне целосно учество и изедначување на можностите за, преку и со лицата со хендикеп.

Активното учество на лицата со хендикеп во тековно елаборирање на Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп се покажа како одличен пример, принципот на целосното учество може да се примени во пракса и може да даде свој придонес кон развојот на вистинско инклузивно општество каде што се слушаат сите гласови и лицата со хендикеп можат да помогнат во процесот на создавање на подобар свет за сите.

Тековното набљудување нуди можност да се негуваат промените на ставовите во однос на лицата со хендикеп и да се елиминираат бариерите со цел да се реализира целосно учество во сите аспекти на нивните животи.

3.4. Конвенцијата на ОН за правата на лицата со хендикеп¹⁵ како алатка за развој и приклучување во регуларните текови на општеството.

Постои забележителна историја на одделување на инструментите и активностите за човекови права од нивниот развој. Сепак Конвенцијата е замислена како инструмент за човековите права со експлицитна димензија на социјалниот развој; преставува и договор за човековите права и алатка за развој.

Конвенцијата објаснува како сите категории на права се применуваат кај лицата со хендикеп и ги определува областите каде што е потребно да се направат адаптации со цел лицата со хендикеп ефективно да ги применуваат своите права, како и областите каде што нивните права се прекршени и каде треба да се засили заштитата на правата. Исто така ги нагласува прагматичните и развојните програми кои се инклузивни и се пристапни за лицата со хендикеп. Ова ја преставува промената на парадигмата во рамките на развојот на заедницата, затоа што го идентификува хендикепот

¹⁵ Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп се усвои на 13 декември 2006 година за време на шеесет и првата сесија на Генералното Собрание со Резултатот А/РЕС/61/106. Во согласност со членот 42, Конвенцијата и нејзиниот Изборен Протокол се отворени за потпишување од сите држави и од регионалните организации за интеграција при Главниот Штаб на ОН во Њујорк на 30 март, 2007 година. Почетокот се означил со свечена церемонија која што се одржала во свечената сала на Генералното Собрание на ОН.

како прашање кое треба да се земе во предвид при планирањето на програмите, а не да остане единствено изделено тематско прашање. Во рамките на ова, постои простор за дејствија кои се специфични за хендикепот и планирањето на програмите кои се засновани на потребите на соодветниот специфичен контекст. Конвенцијата ги обврзува различните страни во државата поактивно да ги превземаат соодветните мерки со цел да обезбедат учество на лицата со хендикеп во сите делови на општеството со еднаква основа како и останатите.

Конвенцијата исто така овозможува меѓународните развојни програми експлицитно да ги вклучат лицата со хендикеп и програмите треба да им се достапни.

Меѓународното развојно општество значително се води по пристапот за човекови права.

Ова е инклузивен пристап кој што повикува на учество на сите групи на жители, особено на лицата со попречување во развојните процеси и повикува на еднаков пристап за сите лица до јавните служби како што се здравството и образованието.

Инклузивниот развој се засновува на идејата за „Општество за сите“ во кое сите луѓе имаат еднаква слобода при развојот на својот потенцијал, да дадат придонес со своите вештини и способности за заедничко добро и да се завземат за своите права за социјални услуги. Пристапот од човековите права се фокусира не само на превенција и рехабилитација туку и кон еднаквите права за учество.

Го нагласува зајакнувањето на правата на лицата со хендикеп и негувањето на учеството во сите аспекти на општеството.

ХЕНДИКЕПОТ И ИНКЛУЗИВНИОТ РАЗВОЈ

1. Кон инклузивен развој

*“Премногу долго лицата со хендикеп беа изолирани, нивните права за развој се игнорираа и се занемаруваше нивниот потенцијал за придонес во општеството”.*¹⁶

Пристапот кон инклузивниот развој целосно ги почитува човековите права на секое лице, потврдувајќи ја различноста, ја искоренува сиромаштијата и овозможува целосно вклучување на сите лица, за да можат активно да учествуваат во развојните процеси и активности, без разлика на возраста, полот, хендикепот, здравствената состојба, етничкото потекло или било која друга карактеристика.

Инклузивниот локален развој за сите е од витално значење при овозможувањето на еднаквите можности и промоцијата за целосно учество. ОЛХ, активистите и останатите НВО кои се занимаваат со прашањето на хендикепот помагаат во овој процес веќе неколку години и бројни проекти се во тек.

¹⁶ Стандардни правила на ОН за Изедначување на можностите

1.1. Приклучување во регуларните текови на заедницата/општеството

Приклучувањето на прашањето на хендикепот во регуларните текови на заедницата во развојната агенда за прашањето на хендикепот е стратегијата за постигнување на еднаквост на лицата со хендикеп. Тоа е процес во кој државата и заедницата треба да овозможат целосно учество на лицата со хендикеп и да дадат поддршка за истото во рамките на било кој вид на структура и услуга која е намената за јавноста, како што се образованието, здравството, вработувањето и социјалните услуги. Индиректно сугерира прашањето на хендикепот да се земе во предвид во сите сектори на законодавството и реформите.

Приклучувањето на прашањето на хендикепот во регуларните процеси на владеачките политики, веќе со декади е клучно прашање за меѓународните организации што се занимаваат со оваа проблематика. Тоа е стратегија со која грижите и искуството на лицата со хендикеп ќе станат интегрален дел при дизајнирањето, имплементацијата, набљудувањето и евалуацијата на стратегиите и програмите во сите политички, економски и социјални сфери така што лицата со хендикеп ќе имаат еднаква корист и нееднаквоста нема да биде вечна.

Потребата од приклучувањето на прашањето на хендикепот во регуларните текови на заедницата мора да биде придружена со специфични мерки за да се обезбеди еднаквост на можностите

(прифатливо сместување, позитивни дејствувања и услуги за поддршка помеѓу останатите), така што лицата со хендикеп ќе можат да ги уживаат своите права и ќе ги овласти ОЛХ да ја набљудуваат имплементацијата.

1.2. Двонасочен пристап¹⁷

Организациите кои работат во полето на *хендикепот* сватија дека е потребно овозможување на конкретни услуги за лицата со хендикеп, бидејќи не е доволно само да се овозможат средства за движење. Донекаде, тоа е првиот чекор кон овластувањето на лицата со хендикеп. Двонасочниот пристап упатува на прашањето на хендикепот (на пр. средства за движење) и го третира *хендикепот* како прашање со попречен пресек во исто време. Упатува на приклучување на прашањето на хендикепот во секој сектор и сите развојни акции со генерална цел подигнување на општото ниво на свесност. Пристапот се насочува кон здравите лица и кон лицата со хендикеп; вторите честопати не се свесни за своите права и се сметаат себе си како дел од медицинскиот модел и моделот на милосрдие.

¹⁷ Двонасочниот пристап кон прашањето на хендикепот и развојот (превземено од DFID, 2003, стр. 4)

Дијаграм 2

2. Партиципативно планирање

2.1. Инклузивен пристап

Партиципативните процеси се од витално значење за ефективното планирање на стратегијата и за нејзината реализација. Лицата со хендикеп мора да бидат вклучени во процесите на планирање за развој на услугите за поддршка и сите планирања кои се поврзани со урбаниот дизајн, јавниот транспорт и изградбата. Според тоа, партнерството и консултацијата помеѓу сите засегнати страни се од особено значење за одржливоста и ги вклучува сите релевантни фактори: лицата со хендикеп и нивните организации кои ги преставуваат, локалните власти, приватниот сектор вклучувајќи ги и инвеститорите, државните власти, актерите кои учествуваат во изградбата на животната средина и приклучувањето кон регуларните текови на граѓанското општество.

Димензијата на прашањето на хендикепот е флексибилно вклучена во сите аспекти и степени на активност како основен елемент. Инклузивниот пристап кон хендикепот бара максимална интеграција во процесите на планирање и програмирање, како и **адаптација на регуларните објекти и услуги** така што ќе можат адекватно да ги услужат и лицата со хендикеп и останатите. Исто така укажува целосно и ефективно **вклучување на лицата со хендикеп како**

еднакви партнери при планирањето и управувањето. Понекогаш можно е да има потреба од специфична компонента за помошни услуги за да се овластат лицата со хендикеп.

2.2. Цели на инклузивниот локален развој

Инклузивниот развој е процес кој што треба да води кон единствена цел, инклузивна заедница. Треба да се прифати дека различностите се животни факти и дека разликите се нормални во рамките на општеството. Разликите се јавуваат како резултат на различни фактори, некои универзални, некои културни и некои кои се специфични за соодветниот контекст. **Според ова инклузијата се однесува на промената на општеството со цел да ги прилагоди разликите и да се бори против дискриминацијата на своите членови. Целта е изедначување на можностите.**

Инклузивниот развој е развоен модел кој е заснован на правата кои ги промовираат еднаквоста и учеството во најголем дел од општеството, особено за групите кои се соочуваат со дискриминација и исклучување.

Рамка 4

Главните цели на процесите за инклузивен локален развој се, да се¹⁸:

- Подигнат капацитетите и способностите на лицата со хендикеп цел да се зголеми нивното учество во процесите за развој и локалното владеење,
- Олесни создавањето на постојан простор за дијалог помеѓу локалните власти и претставниците на лицата со хендикеп, за да ги информираат и да ги вклучат во процесите на создавање на стратегијата,
- Промовира приклучувањето на прашањето на хендикепот во рамките на локалните планирања и проекти, со што резултатите ќе ги засегаат подеднакво и лицата со хендикеп и граѓаните,
- Развијат услуги и технички ресурси за да се исполнат потребите на некои од групите на лица со хендикеп,
- Актерите во локалниот развој да станат свесни за прашањето на хендикепот и да им се даде поддршка за промена на разбирањето на хендикепот и да ги променат своите навики за целосно признавање на правата на лицата со хендикеп и нивната ефективност.

¹⁸ Работа во однос на инклузивен локален развој, промовирање на граѓанското учество на лицата со хендикеп, Хендикеп Интернационал, Оддел за Инклузија

2.3. Инклузивен локален развој - креирање на програмата

Целта на инклузивниот развој е да се создаде инклузивно општество кое ќе ги земе во предвид ранливите и маргинализираните групи.¹⁹ Инклузивниот развој, приклучувањето на прашањето на хендикепот во регуларните текови на општеството го смета како прашање на развој.

Хендикепот, и денес се уште се смета за прашање кое се третира одделно од регуларните процеси на општеството. Повеќето од организациите сметаат дека поддршката за лицата со хендикеп бара специфични програми и способности со цел да се оствари она што тие го сметаат за специфични потреби. Сосема е јасно дека овој пристап на сегрегација не дава доволни резултати на сите нивоа. Ја има поддршката и од Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп на ОН како и поддршката од Стандардните Правила на ОН. МРЦс нема да се постигнат без да се обрне особено внимание кон исполнувањето на правата на лицата со хендикеп во однос на здравството, образованието, социјалните сервиси, вработувањето и нагласувањето на правата на жените со хендикеп. Лицата со хендикеп и нивните организации треба да се зајакнат, консултираат, претстават, вработат и да учествуваат според истите услови како и

¹⁹ Шарлот Меклеин: „Вклучување на лицата со хендикеп во акциите за намалување на сиромаштијата и гладта“. Стратегија за храната, Меѓународен институт за истражување (2007).

останатите групи во заедницата каде што се случува локалниот развој. Доколку локалните власти не го земат во предвид хендикепот според пристапот заснован на права и социјалниот модел за хендикепот, тие даваат придонес кон продолжување на дискриминацијата на лицата со хендикеп. Социјалниот модел за хендикепот ги гледа социјалните последици од недостатоците и сфаќа дека нееднаквостите со кои се соочуваат лицата со хендикеп можат да се надминат само доколку општеството е инклузивно.

Глобалните заложби за изедначување на можностите на лицата со хендикеп имаат две главни цели:²⁰

- Да ги формираат основните човекови права за лицата со хендикеп да можат да живеат достоинствен живот како и останатите граѓани и да имаат корист од еднаквиот пристап кон можностите во сите сектори,
- Да се создадат средини во кои луѓето со посебни права ќе бидат прифатени според своите способности и каде што ќе можат целосно да учествуваат и да го дадат својот максимален капацитет во однос на социјалниот, економскиот и политичкиот придонес.

²⁰ Прирачник за стратегија за инклузивен локален развој, Хендикеп Интернационал, 2008, стр. 24

Динамиките се менуваат. Организациите кои се занимаваат со прашањето на хендикепот стануваат сè повеќе и повеќе вклучени од креаторите на стратегиите и ја нагласуваат потребата за промена на парадигмите и подлабоко истражување за инклузивниот пристап кој ги прифаќа и им овозможува исти права како и на останатите. Овластувањето на лицата со хендикеп и зголемувањето на ресурсите за нив можат да дадат значајни социјални, економски и политички придонеси.

Сепак, тие самите мора да бидат дел од процесот и дури и добрите, инклузивни стратегии мора да се имплементираат ефективно. Ова бара механизми за одговорност како и потребни финансиски и човечки ресурси со цел да се обезбеди ефективност.

Рамка 5

Искуството во однос на инклузивниот локален развој на Македонија / Хандикеп Интернационал

Во 2007 година Хандикеп Интернационал во партнерство со ОЛХ од Македонија избра 4 пилот општини (Неготино, Чаир, Прилеп и Велес) за да креира долготрајна рамка на Локални акциони планови за прашањето на хендикепот кои ќе создадат еднаков третман и живот без дискриминација на локално ниво каде што лицата со хендикеп ќе имаат еднаков пристап до инфраструктурата и услугите и ќе бидат во можност да ги практикуваат своите политички, економски, социјални и културни права.

Со цел да се создаде ефективен и квалитетен Локален акционен план за прашањето на хендикепот во секоја од четирите општини се формираше работна група во која се вклучија претставници на јавниот, граѓанскиот и бизнис секторот. Работната група следеше обука за пет модули со цел да се стекне со потребните алатки и релевантните информации за да биде во можност да креира реален локален Акционен План за прашањето на хендикепот. Работната група исто така ги истражи и ги процени потребите на лицата со хендикеп во своите заедници. Собраните информации, вклучувајќи ги и статистичките податоци овозможува добра слика за тековната состојба на лицата со хендикеп во општините.

Се реализираа неколку отворени дебати во секоја од општините со цел да се воочат општинските намери и да се создаде заедничко мислење за прашањата поврзани со хендикепот и да се подигне свеста за правата и потребите на лицата со хендикеп. За време на дебатите се дискутираше врз основа на предлог верзијата за локалниот Акционен План и сите сугестии и коментари се земаа во предвид и се вклучија во истиот.

При развојот на локалните Акциони Планови се спроведоа консултации со широк круг на луѓе и организации од општините, но и надвор од нив. Кога се завршија подготовките за локалните Акциони Планови тие се усвоија од Општинските Совети и станаа официјални стратешки документи на соодветната општина. Пилот моделот, кој се користеше за тестирањето се покажа како ефективен и успешен, и особено што е единствен во областа на посебните права не само во регионот, туку и пошироко.

Рамка 6

Индикатори за приклучувањето на прашањето на хендикепот во регуларните текови на заедницата и инклузијата на локално ниво²¹

- Лицата со хендикеп се вклучени во локалните структури за управување;
- Бројот на лицата со хендикеп кој е одлика на целните заедници на НВО се совпаѓа со демографскиот профил на земјата или заедницата;
- Мнозинството на девојчињата, момчињата, жените и мажите со хендикеп добиваат квалитетно примарно, секундарно и терцијално образование во инклузивни училишта и инклузивен образовен систем, со потребното разумно сместување;
- Јавната инфраструктура, изворите, водата и санитарните капацитети, како и јавните системи за дистрибуција се лесно достапни до лицата со хендикеп во заедницата;
- Лицата со хендикеп уживаат еднаков пристап до локалните институции за професионална обука;
- Жените и мажите со хендикеп се вклучени во активности кои им овозможуваат создавање на приходи;
- Прашањата за хендикеп се вклучени со обуките на локалните службеници;
- Лицата со хендикеп имаат сигурно вработување како резултат на заслугата, а не на квотите;
- Јавните згради и јавниот простор е пристапен за сите лица со различен вид на хендикеп;
- Јавниот транспорт е пристапен за сите лица со различните видови на хендикеп;
- Обуката за наставници вклучува и компоненти за образување на децата со хендикеп;
- Образовните материјали промовираат подигање на свеста и инклузија на лицата со хендикеп;
- Достапни се толкувачите на Знаковниот јазик на локално ниво.

²¹ Прирачник за стратегија за инклузивен локален развој, Хендикеп Интернационал, 2008, стр. 42

3. Инклузивниот пристап кон прашањето на хендикепот во меѓународните инструменти

Приклучувањето на прашањето на хендикепот во развојните агенди со цел да се промовира инклузијата во локалната развојна политика е стратегија да се постигне еднаквост за лицата со хендикеп. Развојот на Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп на ОН која што е спомената погоре во текстот, создаде единствена можност за засилување на имплементацијата на оваа стратегија, со оглед на фактот што оваа Конвенција е една од првите кои ги комбинираат инструментот за човекови права и социјалната развојна димензија 74. Уште во 1982, ОН преку **Светската програма за дејствување во однос на прашањето на хендикепот** започна со промовирање на инклузивен пристап кон хендикепот, кој што повторно се нагласува со **Стандардните Правила на ОН** во 1993 година. Се зајакнува потребата за Конвенцијата за човекови права која ги заштитува и ги промовира лицата со хендикеп затоа што и покрај напорите на ОН, лицата со хендикеп и понатаму се исклучени, дискриминирани и им се забранува пристапот до своите човекови права во светски рамки.

Рамка 7

Инклузивниот пристап кон хендикепот во меѓународните инструменти

Светската програма за дејствување во однос на лицата со хендикеп на ОН од 1982 година. Параграф 89: „Прашањата во однос на лицата со хендикеп треба да се третираат во рамките на соодветните општи контексти, а не посебно“²².

Стандардните Правила на ОН за изедначување на можностите за лицата со хендикеп, 1993 година. Стандардното Правило 14.3: „Потребите и грижите на лицата со хендикеп треба да се инкорпорираат во општите развојни планови, а не да се третираат одделно“²³.

Конвенцијата на ОН за правата на лицата со хендикеп стапи на сила во Мај 2008 година. Членот 32 укажува на тоа дека Владата треба: „Да овозможи меѓународната соработка, вклучувајќи ги и развојните програми се инклузивни и пристапни до лицата со хендикеп“. Во Преамбулата на Конвенцијата за правата на лицата со хендикеп меѓу општите принципи е и оној (Членот 3) според кој: „Целосно, ефективно учество и инклузија во општеството“²⁴.

²² Светската програма на ОН за дејствување во однос на лицата со хендикеп може да се најде на: <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=23>

²³ Стандардните Правила на ОН за изедначување на можностите на лицата со хендикеп може да се најде на: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/dissre00.htm>

²⁴ Конвенцијата на ОН за правата на лицата со хендикеп може да се најде на: <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>

3.1. Стандардни Правила за изедначување на можностите за лицата со хендикеп

Стандардните Правила за изедначување на можностите на лицата со хендикеп се најкористените меѓународни водечки насоки за формулирање на државните и локалните стратегии за прашањето на хендикепот. Правилото 22 се состои од стратегиски принципи кои опфаќаат различни сектори.

Според тоа секој за принципите постои збир на стратегиски опции кои објаснуваат како да се примени принципот.

Стандардните Правила се лесни за примена во различните државни уредувања. Тие овозможуваат основна структура и преставуваат прирачник за инклузивна државна стратегија за прашањето на хендикепот.

Правилата ја нагласуваат интеграцијата на прашањето на хендикепот во сите релевантни стратегии, приклучувањето во регуларните текови на општеството, за разлика од нивно третирање во изолација или одделно.

Рамка 8

Стандардни Правила за изедначување на можностите на лицата со хендикеп

I. Преуслови за еднакво учество

- Правило 1. Подигање на јавната свест
- Правило 2. Медицинска грижа
- Правило 3. Рехабилитација
- Правило 4. Придружни услуги

II. Целни области за еднакво учество

- Правило 5. Пристапност
- Правило 6. Образование
- Правило 7. Вработување
- Правило 8. Одржување на приходот и социјалната заштита
- Правило 9. Семејниот живот и личниот интегритет
- Правило 10. Култура
- Правило 11. Рекреација и спорт
- Правило 12. Религија

III. Мерки за реализација

- Правило 13. Информација и истражување
- Правило 14. Создавање на стратегијата и планирањето
- Правило 15. Законодавство
- Правило 16. Стратегии за економијата
- Правило 17. Координација на работата
- Правило 18. Организации на лицата со хендикеп
- Правило 19. Обука на вработените
- Правило 20. Државен мониторинг и евалуација на програмите за хендикепот при реализацијата на Правилата
- Правило 21. Техничка и економска соработка
- Правило 22. Меѓународна соработка

IV. Механизам за набљудување

за

3.2. Имплементација на Стандардните Правила преку Агенда 22

Во 1996 година Шведската Федерација ОЛХ (ХСО) започна еден проект со цел да се рашири информацијата за Стандардните Правила на ОН во Шведска. Со тек на имплементацијата на проектот наречен „Агенда 22“ се создаде метод за имплементација на **Стандардните Правила на ОН преку креирање на локални стратегиски планови за прашањето на хендикепот**. Методот се состоеше од три главни дела:

- Единаесет карактеристики на добриот стратегиски план за прашањето на хендикепот,
- Еднакво партнерство помеѓу локалните власти и организациите на лицата со хендикеп при креирањето на планот,
- Метод за создавање на планот.

Методот Агенда 22 е документиран во материјалот „Локалните власти - инструкции за локалните власти при планирање на стратегијата за прашањето на хендикепот“.

Ултимативната цел на планирањето на стратегијата за прашањето на хендикепот е приклучувањето на ова прашање во регуларните текови на општеството.

Дел 1.

-Карактеристики на добриот
стратегиски план за прашањето на
хендикепот
-Стандардните Правила се насоки
-Тесната соработка со
организациите на лицата со
хендикеп
-Приклучување кон главните
процеси на заедницата
-Жени, деца и имигранти
-Општи и индивидуални мерки
-Слобода на избор
-Општество за пример
-Идна соработка со организациите
на лицата со хендикеп
-Цели
-Конкретни мерки
-Евалуација и ревизија

Дел 2.

Еднакви партнери
Еднакви услови
Време и пари
Група Агенда 22
Работни групи
Организациите на лицата со
хендикеп

Дел 3.

Од идеја до стартегиски план за
прашањето на хендикепот
Ниво 1 - попис на активностите на
локалните власти во однос на
Стандардните Правила.
Ниво 2 - попис на потребите за
јавните сервиси за лицата со
хендикеп
Ниво 3 - компилации, анализи и
приоритети
Ниво 4 - стратегиски план за
прашањето на хендикепот, предлог
верзија
Ниво 5 - усвојување на планот од
врховно тело за креирање на
стратегииите

Прашања во однос на Стандардните

Правилата на ОН

Правило 1. Подигање на јавната
свест
Правило 2. Медицинска грижа
Правило 3. Рехабилитација
Правило 4. Придружни услуги
Правило 5. Пристапност
Правило 6. Образование
Правило 7. Вработување
Правило 8. Одржување на приходот
и социјалната заштита
Правило 9. Семеен живот и личен
интегритет
Правило 10. Култура
Правило 11. Рекреација и спорт
Правило 12. Религија
Правило 13. Информација и
истражување
Правило 14. Создавање на
стратегииите и планирање
Правило 15. Законодавство
Правило 16. Стратегии за
економијата
Правило 17. Координација на
работата
Правило 18. Организации на лицата
со хендикеп
Правило 19. Обука на вработените
Правило 20. Државен мониторинг и
евалуација на програмите за
прашањето на хендикепот при
реализацијата на Правилата
Правило 21. Техничка и економска
соработка
Правило 22. Меѓународна соработка

ДЕЛ III:

ВОДИЧ ЗА КРЕИРАЊЕ НА ЛОКАЛЕН АКЦИОНЕН ПЛАН

1. Прашањето на Хендикепот и Локалниот развој

Локалниот развој е главна тема на политичките дискусии кога се работи за децентрализацијата во Македонија. Процесот на децентрализација во Македонија напредува иако сеуште се чекаат решенијата од поделбата на обврските и надлежностите на локално и централно ниво. Децентрализацијата ја приближува власта до граѓаните, ја прави попристапна и поотворена, а на тој начин и поодговорна за потребите на луѓето.

Во подготовките на Македонија за влез во ЕУ многу е важно да се донесе еднакво политичко решение во кое ќе учествуваат локалната власт и граѓаните вклучувајќи ги и лицата со хендикеп. Неопходни се комплетни реформи за да може земјата подобро да се справи со глобалните и националните предизвици од политичка, економска и социјална природа.

Успехот на процесот на децентрализација ќе се мери со тоа колку квалитетот на живеењето и еднаквиот пристап до можностите што ги

нуди развојот на локалната средина ќе се подобри. Со оглед на тоа, во процесот на реформите треба да се гарантираат минимум стандарди, нивоа на услуги и еднакви можности за сите граѓани со или без хендикеп.

Приклучувањето на прашањето на хендикепот во регуларните процеси на локалниот развој е стратегија за постигнување на еднаквост и целосно учество на лицата со хендикеп. Владата на Република Македонија, организациите на лицата со хендикеп и останатите граѓански организации со обновени динамики работат со цел да се постигне целта за еднаквост проследено со усвојувањето на Конвенцијата за Правата на лицата со хендикеп во Декември 2006 година.

Чекорите, препораките и научените лекции во овој дел од документот го покажуваат искуството во Република Македонија во однос на приклучувањето на прашањето на хендикепот во регуларните текови/процеси и развојот на локалниот план преку создавањето и реализацијата на локалниот Акционен План во Општините Чаир, Велес, Неготино и Прилеп.

1.1. Локален Акционен План за Прашањето на Хендикепот (АППХ)

Локалниот АППХ е инструмент за еднаков третман и живот ослободен од дискриминација на локално ниво каде што лицата со хендикеп ќе имаат слободен пристап до инфраструктурата и ќе бидат во можност да ги практикуваат своите политички, социјални, економски и културни права. То прикажува начинот како да се одговори на потребите на лицата со хендикеп во една заедница на соодветен и систематски начин според достапните ресурси и развојот во заедницата.

Локалниот АППХ е развиен од страна на локалните власти во соработка со претставниците на организациите на лицата со хендикеп и останатите заинтересирани страни. Целта е да и овозможи на заедницата, според своите ресурси да ги задоволи потребите на лицата со хендикеп во соодветната заедница.

1.2. Што е Локален АППХ

- Локалниот АППХ е средство со кое се отвара прашањето на хендикепот како вообичаена тема во политиката на нашата заедница
- Локалниот АППХ е план за развој и примена на одредена политика за прашањето на хендикепот на локално ниво
- Локалниот АППХ е документ кој содржи идентификувани потреби, решенија, цели и приоритети кои заедницата си ги поставува пред себе со цел да се развива соодветно со вредностите на инклузивното општество
- Локалниот АППХ преставува начин да се одговори на потребите на лицата со хендикеп во една заедница на соодветен и систематски начин согласно со ресурсите и со развојот на заедницата.
- Локалниот АППХ е документ кој е насочен кон унапредување на квалитетот на животот и работењето на лицата со хендикеп во една заедница. Тој ги вклучува прашањата кои се од голема важност за лицата со хендикеп во сите процеси на одлучување и во сите области на функционирање на заедницата.
- Локалниот АППХ преставува начин да се унапреди локалната заедница обезбедувајќи им на сите граѓани еднакви можности

да учествуваат во социјалниот живот и во развојот на заедницата.

- Локалниот АППХ е одговор на прашањето што треба да се стори за стратешки да се подобри квалитетот на животот на лицата со хендикеп во нашата заедница.

1.3. Принципи на локално акционо планирање за прашањето на хендикепот

- Почитување на правата на лицата со хендикеп (ЛХ) како човекови права
- ЛХ треба да бидат препознаени во општеството како лица кои имаат вредности и кои можат да придонесат во развојот на општеството
- ЛХ имаат право да бидат консултирани кога се решава нешто во нивно име, што значи треба да се почитува слоганот на организациите на ЛХ „Ништо за нас, без нас“
- ЛХ имаат право да бидат почитувани како сите други во општеството за да можат слободно да си ги искажат своите интелектуални, социјални, физички, емоционални и работни способности.

- ЛХ имаат право да имаат пристап и да даваат свој придонес во сите сервисни служби како што тоа го имаат и другите членови на општеството.
- ЛХ имаат право да се образуваат во редовниот наставен процес, а не да бидат одвоени од нивните другарчиња поради нивниот хендикеп.

1.4. Карактеристики на добриот локален Акционен План за Прашањето на Хендикепот

Добриот локален АППХ ќе:

- Се засновува на Стандардните Правила на ОН и националното законодавство
- Се создаде преку тесна соработка со организациите на лицата со хендикеп
- Преставува добар општествен пример
- Има јасни долгорочни цели
- Има конкретни описи на мерките (што треба да се превземаат, кога, која институција е одговорна, показатели за успех и финансирање)

Рамка 10**Потребна е анализа пред да се дејствува²⁵**

ФАЗА	СОДРЖИНА
1) Истражување и анализа на организациите на лицата со хендикеп	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ панорамски преглед на состојбата и на ОЛХ во соодветната област ⇒ идентификување на ресурсите на луѓе и лидери ⇒ анализа на динамичноста на ОЛХ ⇒ анализа на односите помеѓу ОЛХ
2) Истражување и анализа на локалните засегнати страни	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ листа на актерите кои веќе работат или кои можеби во иднина ќе работат во полето на хендикепот (со можност за создавање на водич). ⇒ акции кои се реализирани во полето на хендикепот од страна на различни засегнати страни. ⇒ анализа на односите помеѓу засегнатите страни, „карта“ на засегнати страни, постоечки или потенцијални партнерства. ⇒ анализа на релевантноста и ефективноста на овие засегнати страни. ⇒ разбирање на административните организации и степенот на децентрализација на компетентноста и ресурсите од државните власти кон локалните власти.
3) Анализа на контекстот и на државната законодавна рамка	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ ефектна законодавна рамка (закони, декрети и сл.). ⇒ јасен приказ на државните јавни институции како и на институционализираните структури за консултација и координација за прашањата поврзани со хендикепот кои постојат во јавниот и граѓанскиот сектор.
4) Главните видови на хендикеп и средината во која живеат лицата со хендикеп	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Јасна слика за состојбата со хендикепот (причини и видови на хендикеп).
5) Анализа на пречките за реализација на правата и барањата на лицата со хендикеп	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Анализа на главните пречки кои им попречуваат на лицата со хендикеп да ги реализираат своите права и анализа на нивните барања и потреби. ⇒ нагласување на силните/слабите страни, потенцијалите и пречките забележани од страна на оние кои се вклучени во областите на пристап до работата, образованието, спортот, професионалните обуки и слично. ⇒ Предложените методи на интервенција ⇒ Партиципативни работилници со лицата со хендикеп и клучните актери во полето на хендикепот од секоја страна.
6) Анализа и озаконување на главните проблеми и целите на проектот	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ развој на предлози за интервенција за подобрување на остварувањето на правата на лицата со хендикеп.

²⁵ Ерик Плантиер-Ројон, „Спроведување на локално, партиципативно дијагностицирање на состојбата со прашањето на хендикепот и граѓанското учество на лицата со хендикеп“. Практичен Водич, Хендикеп Интернационал (2006)

2. Создавање на Локален Акционен План за Прашањето на Хендикепот

Локалниот АППХ е одделен план од планот за локалната социјална стратегија и ќе функционира како директива за постигнување на значајно подобрување така што лицата со хендикеп ќе можат да учествуваат под еднаква основа како и сите останати граѓани.

Општините треба да бидат одговорни преку поставување на добри примери со тоа што ќе го олеснат процесот кој ќе придонесе кон постигнување и овозможување на лицата со хендикеп да живеат нормален живот како и останатите граѓани и тоа преку инклузивниот начин во рамките на своите заедници. Политичарите и вработените во општината мора да бидат одговорни и да овозможат популаризација на локалните АППХ и нивна реализација. Мора да постои заедничко размислување во однос на прашањата поврзани со хендикепот во рамките на соодветната општина. Платформа, основа за реализација на ова се Стандардните Правила на ОН и Конвенцијата на ОН за правата на лицата со хендикеп, потпишани од Македонија на 30 Март, 2007 година.

2.1. Процесите на подготовка на локалниот Акционен План за Прашањето на Хендикепот

Директната примена на Стандардните Правила на ОН при подготовката на Локалниот АППХ може да се нарече „нормативен пристап“. Алтернативен начин е да се примени пристапот кој ги вклучува сите релевантни актери на локално ниво од самиот почеток на процесот.

Со таквото вклучување луѓето ќе учат преку реализирањето. Го преставува првиот чекор при развојот на инклузивен локален развој. Меѓународните документи како што се Стандардните Правила на ОН и Конвенцијата на ОН можат да се искористат како основа во овој процес.

Националната стратегија поврзана со прашањето на хендикепот исто така може да послужи како добра основа при создавањето на локалните АППХ.

Организациите на лицата со хендикеп ќе се вклучат како еднакви партнери во целиот процес. Вклучувајќи ги во планирањето, реализација и евалуацијата при подготовката на локалниот АППХ.

Развојниот чекор по чекор пристап при дизајнирањето на локалниот АППХ може да изгледа вака:

Чекор 1

Вовед, преговарање и договарање

Воведниот процес има за цел да поттикне ефективни и конструктивни дискусии и дејствувања од страна на општините, невладините организации и институциите во локалните општини во однос на специфичните области кои можат да влијаат врз секојдневниот живот на лицата со хендикеп и да го нагласи значењето на соработката помеѓу локалните власти и локалните организации на лицата со хендикеп, чија што експертиза може да се искористи од општините во процесот на создавање на локалниот АППХ.

Оваа фаза исто така треба да вклучи и повеќе информации за ОЛХ со цел да се информираат повеќе за процесот на создавање на АППХ и да се нагласи значењето на нивната улога во него. Имено, овие информации треба да ја нагласи нивната улога во процесите на донесување на одлуки во рамките на нивната заедница и особено, како да овозможат адекватен совет и кратки известувања за локалните власти и останатите значајни засегната страни за правата и потребите на ЛХ.

Чекор 2

Формирање на работна група

Работната група ќе се формира од страна на претставниците на локалната власт. Улогата на работната група е да набљудува и да

работи на прашањата при креирањето на предлог верзијата на локалниот АППХ во своите општини. Вкупниот број на членови на работната група не е ограничен, но се препорачува да не е поголем од 25 члена.

Чекор 3

Обука на членовите на работната група

Многу е значајно сите членови на работните групи да поседуваат знаење за прашањето за хендикепот и да им се овозможи специјалистичко знаење кое е релевантно на создавањето на локалниот АППХ, така што би можеле да ги спроведат своите обврски во согласност со општата задача која ја имаат во локалниот АППХ.

Рамка 11

Оваа рамка нуди пример од програмата за обука, развиен од работните групи кои беа одговорни за создавањето на локалниот АППХ во четирите општини во Македонија (Чаир, Велес, Прилеп и Неготино).

Програма за обука

Модул 1: Можности за изедначување и алатки против дискриминацијата

- Човекови права
- Изедначување на можностите за лицата со хендикеп
- Дискриминација и алатки против дискриминацијата
- Улогата на ОЛХ при реализација на анти дискриминационото законодавство

Модул 2: Главните развои во полето на хендикепот во однос на локалната стратегија

- Главните развои во полето на хендикепот во однос на локалната стратегија
- Акциони Планови за прашањето на хендикепот во заедницата - карактеристики и предуслови
- Елементи на посредувањето
- Изградба на коалиција
- Ефективна комуникација во коалициите

Модул 3: Проценка за прашањето на хендикепот во заедницата

- Структура на локалниот акционен план во заедницата
- Развој на листите за попис во однос на прашањето на хендикепот
- Посредување - Канали на комуникација
- Основа за вештината на презентација и водење на состанок

Модул 4: Креирање на предлог АППХ во заедницата

- Креирање на предлог АППХ
- Техники за одредување на приоритети

Модул 5: Финансиски аспекти на Акциониот План за Прашањето на хендикепот во заедницата

- Реализација на АППХ
- Набљудување и евалуација на АППХ

Чекор 4

Истражување за потребите

Со цел да може да се создаде солидна предлог верзија на локалниот АППХ, ОЛХ треба да извршат скенирање на своите општини и во соработка со локалните власти да извршат набљудување и да направат листа на потребите на лицата со хендикеп. Членовите на работната група имаат задача да спроведат анкета за физичките бариери и пречки кои ја попречуваат пристапноста кон постоечките градби. Податоците ќе дадат појасна слика за состојбата на лицата со хендикеп. Овој процес ќе побара соработка со локалните власти и со останатите НВО кои работат во полето на човековите права.

Рамка 12

- Кој треба да ја води анкетата?
- Кој е профилот на луѓето кои ќе ја спроведат анкетата?
- Тие треба да поседуваат општи знаења со следниве клучни професионални вештини:
 - Разбирање дека хендикепот е значаен (разбирање и знаење за пристапите, поставување на начини за информирање и водење),
 - Знаење за основите на концептот за локален развој (проекти за територијата, организирање на партиципативен процес, и слично),
 - Повеќегодишно методолошко искуство при поставување на партиципативната дијагноза и анкетирање,
 - Способност за синтезирање и анализирање како да имаат солидни вештини за писмено изразување
 - Адаптибилност и дипломатија со локалните тимови и партнери,
 - Добри меѓу-човечки односи и солидни вештини за слушање,
 - Способност да ги користат алатките за проектон планирање, набљудување и евалуација,
 - Потребно е олеснување и посредување, како и знаењето за различните форми на учество, како локалните засегнати страни дејствуваат и нивната стратегија (особено локалните власти и НВО). Способност да водат состанок е уште една од значајните квалитети за позицијата.

Чекор 5

Развој на локалниот Акционен План за Прашањето на Хендикепот

Работната група за локалниот АППХ ќе ја подготви предлог верзијата на планот кој ќе биде релевантен во зависност од експертизата на секој од членовите во групата. Предлог целите и активностите треба да се развијат според откритијата на секој од членовите во работните групи и комуникацијата со релевантните засегнати страни. Целите и активностите на локалните АППХ треба да се развијат со цел да и се овозможи на заедницата, според своите ресурси да ги задоволи потребите на лицата со хендикеп во своите заедници.

Крајниот резултат од оваа фаза е предлог верзијата во ракопис на локалниот АППХ, за соодветната развојна интервенција.

Соодветните истражувања и анализи за претходната состојба се основните гаранции дека локалниот АППХ е изводлив и ќе може да се реализира.

Истражувањата за претходната состојба исто така ја вклучува и анализата на ресурсите. Многу акциони планови не успеа заради преголемата амбициозност или со други зборови кажано несоодветноста на целите кои се поставија без да се направи адекватна проценка на достапните ресурси за планираните активности.

Потребна е прва основна проценка за да се потврди дека постојат локални ресурси кои можат соодветно да се применат.

Рамка 13

Оваа рамка ги прикажува приоритетните активности / стратегии во предлог верзијата за општините Чаир, Велес, Прилеп и Неготино.

- Подигање на јавната свест на населението и претставниците на јавните институции за прашањето на хендикепот.
- Развој и реализација на пристапните алатки за комуникација кои со кои ќе се обезбеди можност за информирање на лицата со хендикеп.
- Прогресивна реализација на подобра пристапност и инклузија на јавните простори, транспортот, објектите и услугите за сите лица со хендикеп.
- Овозможување на директни услуги за лицата со хендикеп и нивните семејства.
- Создавање на можности за вработување на лицата со хендикеп и да се прикаже како пример за бизнисмените и работодавците во таа област.
- Инклузивно образование.

Чекор 6

Отворени јавни дебати

Со цел да ги изрази своите официјални размислувања и да го стимулира зголеменото знаење и чувствителноста во однос на стратегија за хендикеп и лицата со хендикеп, како дел од општата јавност, по подготовката на предлог верзиите на АППХ, општината треба да организира јавни дебати. Јавните дебати овозможуваат простор за дискусија на предлог верзијата на локалниот АППХ, импликациите и последиците од него врз јавниот живот во општината.

Чекор 7

Преговарање за усвојување на локалниот Акционен План за Прашањето на хендикепот од страна на општината

Паралелно со јавните дебати, дел од членовите на работната група кои се одговорни за промоција преговараат за усвојување на локалниот АППХ од страна на општинските совети. За време на овој период потребно е да се информираат локалните општински советници за планот. Овие активности ќе овозможат креирање на групи за лобирање кои ќе работат заедно со ОЛХ и останатите НВО кои работат на полето на човекови права и ќе се вклучат во борбата против дискриминацијата и ќе преговараат за прашањата кои се поврзани со хендикепот во рамките на соодветната општина.

Чекор 8

Усвојување и промоција на локалниот Акционен План за прашањето на хендикепот

Откако ќе се усвои планот од страна на општината, групата за лобирање треба е да се трансформира во Локален совет за прашањето на хендикепот (ЛСПХ) кој општината ќе го консултира во врска со прашањата поврзани со ЛХ. ЛСПХ исто така треба да биде “набљудувач/чувар” со цел да се обезбеди сигурна реализација на локалниот АППХ.

Чекор 9

Реализација и мониторинг

По усвојувањето на локалниот АППХ, ОЛХ во соработка со членовите на работната група треба да формираат “Координативен Комитет (КК) за имплементацијата на локалниот АППХ”.

Функционирањето на КК во рамка за самиот процес не е лесно да се реализира. Потребен е отворен и структуриран дијалог насочен кон целите.

КК во комуникација со соодветните и различните сектори во општината треба да се подготви за дополнителни дискусии и преговарања за, на пример:

- a) појаснување на целите и акциите;
- b) идентификација на ресурсите и поделбата на трошоците;

- c) селекција на целите и акциите;
- d) поделба на трудот;
- e) набљудување и дополнителни промени на планираните активности.

КК треба да има официјален мандат од страна на локалните власти и нивната задача при реализацијата на локалниот АППХ треба да биде:

- Месечни состаноци на КК за реализација на локалниот АППХ;
- Редовни состаноци на КК со одговорните институции споменати во локалниот АППХ;
- Редовни информативни состаноци и прес комуникација со медиумите за процесот на реализација на локалниот АППХ;
- Годишна анализа на локалниот АППХ која ќе ги опфати развоите на мерливите резултати кои на крај треба да дефинираат дали се постигнати очекуваните резултати од локалниот АППХ;
- Годишен извештај до општинскиот Совет за реализацијата на локалниот АППХ за прашањето на хендикепот.

Чекор 10

Евалуација

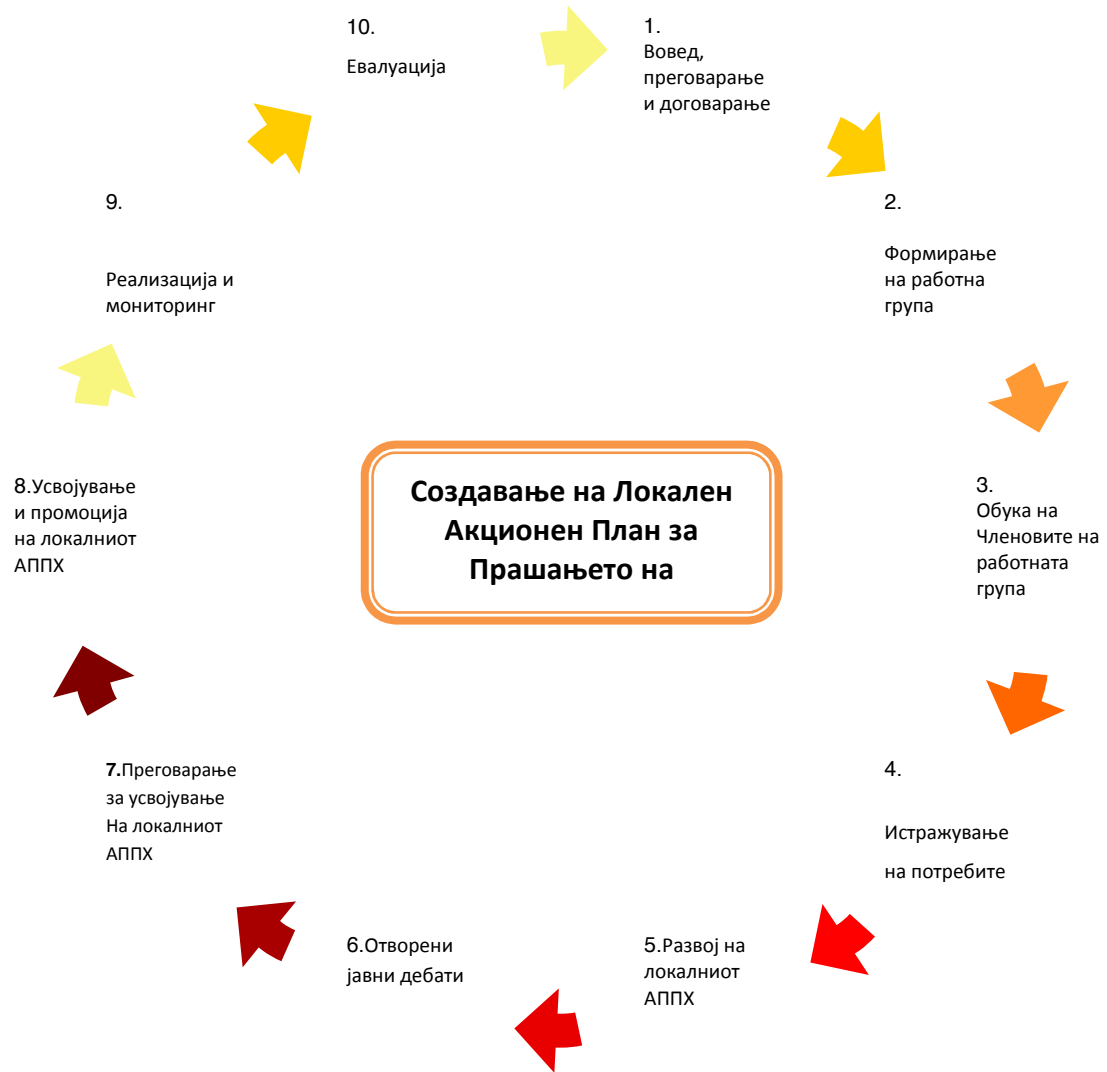
Развојните проекти најчесто се евалуираат систематски; најчесто се вклучуваат резултатите добиени од независни експерти на крајот од проектот (или одредената фаза). Вниманието се насочува кон постигнатите резултати, пречките со кои се соочиле и одредувањето дали има потреба од дополнително дејствување, вклучувајќи ја и подготовката за последователната проектна фаза. Според ова евалуацијата претставува клучна можност да се разгледаат и да се проценат “научените лекции”, од кои се очекува да донесат промени при планирањето на слични активности.

Евалуацијата се разликува од мониторингот во два аспекта. Кога се врши мониторинг се фокусираме на процесите според кои влезните податоци се претвараат во резултати, додека евалуацијата ја истражува поврзаноста помеѓу целите кои се на проектно ниво и крајните резултати.

Организациите на лицата со хендикеп треба да бидат вклучени во процесот на идентификација на соодветните мерења на развоите и попречувањата, анализата на откриените работи и интерпретацијата на резултатите.

Евалуацијата може исто така да се фокусира на тоа како корисниците ги користат резултатите за да ги подобрат своите животни услови.

Дијаграм 3

Препораки во однос на развојот и реализацијата на локалниот АППХ

Претходниот дел од овој документ ни покажа како еволуирал пристапот за прашањето на хендикепот, како и различните фази при создавањето и реализацијата на локалниот Акционен План за прашањето на хендикепот.

Овој краен дел од документот нагласува некои препораки и предуслови за добар развој и реализација на локалниот АППХ.

- Локалниот АППХ треба да биде заснован на меѓународните инструменти (Стандардните Правилана ОН, Конвенцијата на ОН) и националното законодавство како стратегиска рамка.
- ОЛХ треба да имаат доволно голем организациски капацитет и ресурси за да бидат во можност да имаат проактивна улога во работната група која што ќе биде одговорна за дефинирање на локалниот АППХ. Тие исто така треба да бидат свесни за претставувањето на сите групи на лица со хендикеп.
- Значајно е да се мобилизираат лидерите на ОЛХ на локално ниво и да ја покренат нивната свесност. Многу е значајно што во работилницата за свесноста се вклучено и објаснување на нивната улога во процесот.

- Да се осигурат дека сите засегнати страни / партнери ќе добијат можност да се стекнат со знаење за пристапот кон правата на лицата со хендикеп преку образование и обука.
- Претходено поврзување или соработка помеѓу ОЛХ и локалните власти дополнително ќе го олесни процесот.
- Јавната свест за посебните права треба да биде дел од овој процес и всушност елаборирањето на локалниот АППХ е добра можност засегнатите страни во заедницата да станат свесни за прашањето на хендикепот.
- Вклучувањето на локалните власти или советот уште од самиот старт е од големо значење затоа што ќе станат сопственици на локалниот АППХ уште од самиот почеток.
- Локалните АППХ треба да се состојат од јасни и реални акции, кои ќе помогнат полесно да се инкорпорира во општинскиот буџет.
- Со цел да се создаде квалитетен локален АППХ треба да се вклучат во процесот скоро сите ОЛХ од соодветната општина.
- Редовната поддршка на членовите во работната група во однос на техничка помош, обука, консултации и слично се од особено значење при создавањето на квалитетен локален АППХ.
- Кога локалниот АППХ ќе се усвои треба да се продолжи со поддршка за координативното тело, кое ќе биде одговорно за реализација на планот.

Со развивањето на локалните АППХ се даде придонес кон постепената промена на парадигмата од медицински кон социјален модел. Искуството со локалните АППХ во Македонија покажа дека локалната власт станува се повеќе свесна за својата одговорност кон граѓаните со хендикеп и за потребата од вклучување на прашањето на хендикепот во сите стратегии. Лицата со хендикеп и нивните претставници, организациите, завземаа посилни позиции како советници во стратегиските процеси и истотака научија повеќе за поставување на целите и преземање на активности. Тие го проверија позитивното влијание на здружување на силите и изградбата на коалиции за заедничка работа и соодветното влијание врз процесот на донесување на одлуки, но и работеа и ја зајакнаа соработката со локалната власт.

Приклучувањето на прашањето на хендикепот во регуларните текови на општеството дава придонес кон промената на мислењето во однос на полето на хендикепот и овозможува лицата со хендикеп да се третираат како еднакви со останите граѓани.

ЛИТЕРАТУРА

Ерик Плантиер-Ројон: „Спроведување на локално, партиципативно дијагностицирање на состојбата со прашањето на хендикепот и граѓанското учество на лицата со хендикеп“. Практичен Водич, Хендикеп Интернационал, 2006

Германска Техничка Соработка (ГТЗ). Хендикепот и Развојот, Придонес за промовирање на лицата со хендикеп во ГТЗ, 2006

Хендикеп Интернационал: „Добри практики за економско вклучување на лицата со хендикеп во земјите во развој“, 2006

Хендикеп Интернационал-Југо-источна Европа: „Од другата страна на де-институционализацијата: Нестабилната транзиција кон системот кој овозможува во Југо-источна Европа“, 2004

Хендикеп Итернационал, Оддел за Инклузија: „Работа во однос на инклузивен локален развој“, промовирање на граѓанското учество на лицата со хендикеп.

Хендикеп Интернационал. „Прирачник за стратегија за инклузивен локален развој“, 2008.

Хендикеп Интернационал-Југо-источна Европа. „Слободно дрижење за лицата со хендикеп“ - Непристапно право?, 2006

Илјази, А. „Развој на образовниот систем за учениците со хендикеп во Македонија“, 2006

Мандич.С, Коте.А, „Вклучување на прашањето хендикеп во локалните политики“, 2007

Роналд Виман: Димензијата на хендикепот при развојните дејствувања, Прирачник за инклузивно планирање. Објавено со поддршка на ОН (2003)

Р. Тереза Деженер, Жерар Квин: „Анкета за меѓународната, компаративна и регионална законска реформа за хендикепот“, Фонд за права на лицата со хендикеп и одбрава на обарзованието (ДРЕДФ)

Шарлот Меклеин: „Вклучување на лицата со хендикеп во акциите за намалување на сиромаштијата и гладта“. Стратегија за храната меѓународен Институт за истражување, (2007).

Шарлот Акселсон: „Води за инклузивна локална развојна стратегија“, Хендикеп Итернационал, (2008)

АНЕКС

Локален Акционен План за општина Чаир -Табела за Имплементација

Приоритетна област: Подигнување на јавната свест

Цели	Стратегии / активности	Временска рамка	Одговорна институција	Показатели на успех	Потребни ресурси
Информирани граѓани за проблемите на лицата со Хендикеп во општина Чаир	Анимирање на новинарите за проблемот на лицата со хендикеп во општина Чаир	Јануари 2008 - Март 2008 Јануари 2009 - Март 2009 Јануари 2010 - Март 2010	Организациите на лица со хендикеп од Чаир Општина Чаир	Број на објавени текстови месечно Теми кои ќе се третираат во текстовите	Човекови ресурси - волонтери Расположиви материјали и информации за темите

<p>Кампања за проблемите на лицата со хендикеп за граѓаните, бизнисмените и политичарите</p>	<p>Март 2008 - Декември 2008</p>	<p>Организациите на лица со хендикеп од Чаир Општина Чаир</p>	<p>Број на луѓе вклучени во кампањата Реакција на граѓаните Број на заинтересирани бизнисмени</p>	<p>човекови и финансиски ресурси (донатор + општина Чаир)</p>
<p>Организирање на јавни настапи</p>	<p>Септември - Декември 2008</p>	<p>Организациите на лица со хендикеп од Чаир Општина Чаир</p>	<p>Посетеност на настапите Реакции на граѓаните</p>	<p>Простор, човекови и финансиски ресурси (донатор + општина Чаир)</p>
<p>Кампања за подигање на јавната свест на децата без хендикеп</p>	<p>Септември 2008 - Јуни 2009</p>	<p>Организациите на лица со хендикеп од Чаир Општина Чаир Медиуми</p>	<p>Број на вклучени деца Реакција на децата без хендикеп</p>	<p>Простор, човекови и финансиски ресурси (донатор + општина Чаир)</p>

Приоритетна област: Архитектонски бариери

Цели	Стратегии / активности	Временска рамка	Одговорна институција	Показатели на успех	Потребни ресурси
Овозможен физички пристап на лицата со хедикеп до сите јавни установи на територија на општина Чаир	Носење на регулативе за отстранување на архитектонски бариери на територија на општина Чаир	Јануари - Мај 2008	Совет на општината	Донесените акти	
	Пристап до образовните институции (градинки, основни и средни училишта)	Јуни 2008 - Септември 2010	Образовните институции	Отстранети архитектонски бариери Број на лица со хендикеп кои го посетуваат објектот Квалитетот на пристап	Финансиски ресурси (општина и донатори)

<p>Пристап до поштата, банките и општинската зграда</p>	<p>Јуни 2008 - Септември 2010</p>	<p>Одговорните институции</p>	<p>Отстранети архитектонски бариери</p> <p>Број на лица со хендикеп кои го посетуваат објектот</p> <p>Квалитетот на пристап</p>	<p>Финансиски ресурси (соопштвени средства, општина и донатори)</p>
<p>Пристап до театарот на народностите, детскиот театар</p>	<p>Јуни 2008 - Септември 2010</p>	<p>Одговорни институции</p>	<p>Отстранети архитектонски бариери</p> <p>Број на лица со хендикеп кои го посетуваат објектот</p> <p>Квалитетот на пристап</p>	<p>Финансиски ресурси (Министерство за култура и донатори)</p>
<p>Инфраструктура на сите тротоари и надвозници</p>	<p>Септември 2008 - Јуни 2009</p>	<p>Општина Чаир</p>	<p>Отстранети архитектонски бариери</p> <p>Квалитетот на пристап</p>	<p>Финансиски ресурси (општина и донатори)</p>

	Семафори со звучна сигнализација по раскрсници	Јуни 2008 - Мај 2009	Општина Чаир	Број на семафори со звучна сигнализација	Финансиски ресурси (општина и донатори)
	Пристап до угостителските објекти	Тековно до 2010	Сосптевниците на објектите	Број на објекти со пристап Квалитетот на пристап	Сопствени средства
	Доволно одбележани паркинг места	Тековно до 2010	Општина Чаир	Број на одбележани паркинг места	Финансиски ресурси (сопственици на објектите, општина и донатори)

Приоритетна област: Пристап до информации

Цели	Стратегии / активности	Временска рамка	Одговорна институција	Показатели на успех	Потребни ресурси
Развој и имплементирање на алатки за комуникација кои ќе овозможат пристап до информации за лицата со хендикеп во општина Чаир	Прилагодување на веб страната на општина Чаир да биде пристапна за лицата со оштетен вид	Јануари - јуни 2008	Општина Чаир	Пристапноста на веб страната Број на посетители со оштетен вид на пристапната веб страната	Волонтери
	Прилагодување на постоечките публикации за лицата со оштетен вид (аудио формат на ЦД или со поголем фонт)	Тековно до 2010	Општина Чаир	Пристапноста на публикациите Број на корисници со оштетен вид	Постоечки ресурси
	Зголемено користење на гестикularan јазик и титлување во медиумите	Тековно до 2010	Медиумски куќи Невладини организации	Број на емисии во кои се користи гестикularan јазик и титлување	Финансиски средства (медиуми и донатори)

Приоритетна област: Сервисни служби

Цели	Стратегии / активности	Временска рамка	Одговорна институција	Показатели на успех	Потребни ресурси
Овозможени директни услуги на лицата со хендикеп и нивните семејства	Отворање дневен центар за деца и млади со потреба за дополнителна нега и грижа	Јануари 2008 - Декември 2010	Општина Чаир	Функционирање на центарот Број на згрижени деца Квалитет на услуги	Простор, финансиски и човечки ресурси (министерств о за труд и социјала, УНИЦЕФ, Општина Чаир)
	Зголемување на соработката помеѓу НВО од општината и поефикасно искористување на постоечките ресурси	Тековно	Невладините организации и општината	Меморандум за соработка Број на реализирани заеднички иницијативи Број на формирани партнерства коалиции	

	Засилување на иницијатива од Невладиниот сектор за соработка со општината	До Јуни 2008	Невладините организации и општината	Меморандум за соработка Број на реализирани заеднички иницијативи Број на формирани партнерства коалиции	
	Утвдување на критериуми за раководење со сервисните служби од страна на НВОи, а под надзор на општината	Јануари - Декември 2009	Општина Чаир	Донесените критериуми Број на служби кои ги спроведуваат НВОи Квалитет на услуги кои ги даваат сервисните служби	Донесени стандарди од страна на Министерство за ТСП Човечки ресурси

Приоритетна област: Вработување

Цели	Стратегии / активности	Временска рамка	Одговорна институција	Показатели на успех	Потребни ресурси
Зголемен број на вработени лица со хендикеп	Информирање на работоспособните лица со хендикеп	Март - Декември 2008	Невладините организации и општината	Регистрирање на работоспособните лица Број на вработени лица со хендикеп	Финансиски и човечки ресурси (општина и донатор)
	Информирање на работодавачите (бизнис секторот и владините институции)	Март - Декември 2008	Невладините организации и општината	Регистрирање на работоспособните лица Број на вработени лица со хендикеп Број на заинтересирани потенцијални работодавци	Финансиски и човечки ресурси (општина и донатор)

	Креирање на база за податоците потребни за вработување за сите сектори	Јануари 2009 - Декември 2009	Информативна сервисна канцеларија за граѓаните	Број на регистрирани лица со хендикеп Број на корисници	Креатор и Администратор на базата
	Поголемо искористување на фондовите за преквалификација	Јуни 2009 - Декември 2010	Информативна сервисна канцеларија за граѓаните + НВО	Број на преквалификувани лица со хендикеп Процент на искористеност на фондовите	Човечки ресурси
	Адаптирање на работни места и соодветна опрема за работа и заштита на лица со хендикеп	Март 2008 - Декември 2010	Бизнис секторот, јавните установи НВОи	Број на соодветно даптирани работни места	Финансиски средства и воља

Приоритетна област: Образование

Цели	Стратегии / активности	Временска рамка	Одговорна институција	Показатели на успех	Потребни ресурси
Инклузивно образование	Дообука на стручниот кадар за работа со деца со хендикеп	Јануари 2008 - Декември 2010	Одделение за образование	Број на дообучен кадар Задоволство на учениците	Финансиски ресурси (Донатори и министерство за образование и наука, МТСП)
	Интезивирање на комуникацијата меѓу родители и одговорни институции	Март 2008 - Декември 2010	НВОи Училишта Одделение за образование	Број на состаноци И средби Број на деца со хендикеп кои се вклучени во редовна настава, според стандардите за возраста	Човечки ресурси
	Воспоставување на организиран пристапен транспорт	Јануари 2009 - Декември 2010	НВО и општина Чаир	Број на корисници на транспортот	Финансиски ресурси (донатор, ЈСП)

Локален Акционен План за општина Прилеп -Табела за Имплементација

Приоритетна област-Подигнување на јавната свест

Цели	Стратегии / активности	Временска рамка	Одговорна институција	Показатели на успех	Потребни ресурси
Подигање на јавната свест во Прилеп за потребите И проблемите на лицата со хендикеп	Подигнување на јавната свест на лицата без хендикеп и невните родители во градинките, основните и средните училишта	Јануари 2008 - Април 2008	тим за водење на кампања	% на информирани граѓани; Вклученост во настаните; Променет став и однесување на граѓаните	човечки и финансиски ресурси
	Формирање на тим за водење на кампања	Јануари 2008 - Април 2008	Локална самоуправа	Број на членови во тимот; Број на организации претставени во тимот;	Волонтери

Информирање на претставниците на јавните служби за проблемите и потребите на лицата со хендикеп	Април 2008 - Декември 2010	тим за водење на кампања	Подобриени услуги од страна на институциите	човечки и финансиски ресурси (буџет на општина, бизнис секторот, странски донатор, локално население)
Информирање на граѓаните во Општина Прилеп за проблемите и потребите на лицата со хендикеп	Април 2008- Декември 2010	тим за водење на кампања	% на информирани граѓани; Вклученост во настаните; Променет став и однесување на граѓаните	човечки и финансиски ресурси (буџет на општина, бизнис секторот, странски донатор, локално население)
Подигање на свеста кај учениците без хендикеп и нивните родители за вклучување на децата со хендикеп во редовно училиште	Април 2008- Декември 2010	тим за водење на кампања	% на информирани граѓани; Вклученост во настаните; Променет став и однесување на граѓаните	човечки и финансиски ресурси (буџет на општина, бизнис секторот, странски донатор, локално население)

Приоритетна област-Архитектонски бариери

Цели	Стратегии / активности	Временска рамка	Одговорна институција	Показатели на успех	Потребни ресурси
Подобрување на физичкиот пристап за лицата со хендикеп	Обезбедување на звучна сигнализација за слепите, јани и едноставни натписи за лицата со интелектуална попреченост	Април 2008-Декември 2008	Тим за спроведување на кампањата; Сопствениците на објектите;	Број на преадаптирани пристапи	Материјални ресурси
	Преадаптирање на постоечките неправилно-нестандардно изградени пристапни рампи	Април 2008-Декември 2008	Тим за спроведување на кампањата; Сопствениците на објектите;	Број на преадаптирани пристапи	Материјални ресурси (сопствениците на објектите)

Лобирање кај локалните надлежни институции за почитување на регулативата	Април 2008-Декември 2010	Тим за спроведување на кампањата	Број на преадаптирани пристапи	
Изградба на пристап до сите јавни установи каде што нема	Април 2008-Декември 2010	Тим за спроведување на кампањата; Сопствениците на објектите;	Број на преадаптирани пристапи	Материјални ресурси (сопствениците на објектите)
Адаптирање на тоалети во здравствени институции, центар за социјална работа и образовните институции И локалната самоуправа	Април 2008-Декември 2010	Тим за спроведување на кампањата; Сопствениците на објектите;	Број на преадаптирани тоалети	Материјални ресурси (сопствениците на објектите)

	Изградба на пристап до индивидуални станбени објекти објекти на социјални случаи со потежок хендикеп	Април 2008-Декември 2010	Тим за спроведување на кампањата; Локална самоуправа	Број на изградени пристапи до објектите	Материјални ресурси (буџет и бизнис сектор)
	Адаптирање на банкомати	Април 2008-Декември 2010	Тим за спроведување на кампањата; банките;	Број на преадаптирани банкомати	Материјални ресурси (банките)
	Адаптирање на тротоари и јавни површини	Април 2008-Декември 2010	Тим за спроведување на кампањата; Сектор за урбанизам, комунално уредување;	Број на преадаптирани тротоари и површини	Материјални ресурси (буџет на општината))
	Прилагоден транспорт за децата кои користат превоз до училиште		Локална самоуправа	Број на преадаптирани пристапи	

Приоритетна област-Пристап до информации

Цели	Стратегии / активности	Временска рамка	Одговорна институција	Показатели на успех	Потребни ресурси
Олеснет пристап до информации за лицата со хендикеп	Интензивирање на соработка меѓу НВОи И јавни институции за пристап до информации	Јануари 2008 - Декември 2010	НВОи на лицата со хендикеп	Квалитет на пристапот до информации	Волонтери
	Изработка на аудио формати за лица со оштетен вид	Континуирано	Здружние на слепи;	Број на корисници на овие формати	Бухет на институциите; сопствено учество на граѓаните
	Воспоставување на редовна емисија за лицата со хендикеп на локално радио	Континуирано	Тимот за спроведување на кампања	Број на слушатели	човечки ресурси И финансии (сопствени средства, донатор, бизнис сектор и локален медиум)

Приоритетна област-Сервисни служби

Цели	Стратегии / активности	Временска рамка	Одговорна институција	Показатели на успех	Потребни ресурси
Ефикасни директни сервисни услуги за лицата со хендикеп и нивните семејства	Формирање на мобилна народна кујна за лица со висок степен на инвалидитет	Јануари 2008 - Декември 2010	Здруженија на лица со хендикеп	Број на лица корисници на услугите; Квалитет на услугите.	Министерство за труд и социјална политика, буџет на општината, донатори
	Организирање на сервис за услуги и помош за лица со хендикеп во нивните домови	Јануари 2008 - Декември 2010	Здруженија на лица со хендикеп	Број на лица корисници на услугите; Квалитет на услугите.	Министерство за труд и социјална политика, буџет на општината, донатори

Воспоставување на дневен центар за возрастни лица со телесен хендикеп над 26 години	Јануари 2008 - Декември 2010	Здружение нателесно инвалидизирани- Прилеп	Број на лица корисници на услугите; Квалитет на услугите.	Министерство за труд и социјална политика, буџет на општината, донатори
Воспоставување на дневен центар за возрастни лица над 26 години со интелектуална попреченост	Јануари 2008 - Декември 2010	Центар за поддршка на лица со интелектуална попреченост - Порака	Број на лица корисници на услугите; Квалитет на услугите.	Министерство за труд и социјална политика, буџет на општината, донатори
Воспоставување на дневен центар за хабилитација и рехабилитација на лица со церебрална парализа	Јануари 2008 - Декември 2010	ЗРДСЦП	Број на лица корисници на услугите; Квалитет на услугите.	Министерство за труд и социјална политика, буџет на општината, донатор
Организирање на јавен превоз на лицата корисници за центрите	Јануари 2008 - Декември 2010	ЗРДСЦП	Број на лица корисници на услугите; Квалитет на услугите.	Министерство за труд и социјална политика, буџет на општината, донатор

Приоритетна област-Вработување

Цели	Стратегии / активности	Временска рамка	Одговорна институција	Показатели на успех	Потребни ресурси
Зголемен број на вработени лица со хендикеп во општина Прилеп	Зајакната контрола кај работодавците и лобирање кај трудовата инспекција за вработување на лица со хендикеп	Континуирано	Трудова, Центар за социјална работа; Агенција за вработување	Број на вработени лица со хендикеп	
	Лобирање за вработувања на лица со хендикеп во јавните служби	Континуирано	Тим за спроведување на капапањата	Број на вработени лица со хендикеп	

Приоритетна област-Образование

Цели	Стратегии / активности	Временска рамка	Одговорна институција	Показатели на успех	Потребни ресурси
Вклучени деца со хендикеп во редовните образовни процеси	Обучување на настаниот кадар за посоодветна работа со лицата со хендикеп	Септември 2008-Јуни 2009	Тим за спроведување на камапањата Министерство за образование	Број на обучени наставници	Министерство за образование
	Вработување на сручен кадар (дефектолог)	Септември 2008-Јуни 2009	Тим за спроведување на камапањата Министерство за образование	Број на вработени дефектолози	Министерство за образование
	обезбедување на дидактички материјал за лицата со хендикеп во училиштата	Септември 2008-Јуни 2009	Тим за спроведување на камапањата Министерство за образование	Квантитет и квалитет на дидактички материјал	Министерство за образование

Приоритатна област-Спорт и рекреација

Цели	Стратегии / активности	Временска рамка	Одговорна институција	Показатели на успех	Потребни ресурси
Обезбедени услови за спорт И рекреација на лица со хендикеп	Адаптација на пристап во спортски објекти за спортски активности на лица со хендикеп	Јануари 2009 - Декември 2010	Тим за спроведување на кампањата; Сопственици и корисници на спортските објекти, Сојуз за спорт и рекреација	Број на спортски објекти со адаптиран пристап; Квалитет на пристап;	Средства на сопствениците; меѓународни донатор, ЛС
	Обезбедување на спортски реквизити	Јануари 2009 - Декември 2010	Сојуз за спорт и рекреација на инвалиди Прилеп	Квантитет и квалитет на обезбедени реквизити.	Агенција за млади и спорт, ЛС

